

Η ΕΡΜΗΝΕΙΑ ΤΗΣ ΕΠΙ ΤΟΥ ΟΡΟΥΣ ΟΜΙΛΙΑΣ
ΑΠΟ ΤΟΥ ΤΕΛΟΥΣ ΤΟΥ Β' ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ
ΜΕΧΡΙ ΣΗΜΕΡΟΝ*

Υ Π Ο

ΜΑΡΚΟΥ Α. ΣΙΩΤΟΥ

Όμ. Καθηγητοῦ τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν

9. Ἡ ἔρευνα τῆς ἐπὶ τοῦ Ὁρους Ὁμιλίας διὰ τῆς θεωρίας τῆς «ἱστορίας τῆς συντάξεως» («Redaktionsgeschichte»).

α'. HANS CONZELMANN, ὁ εἰσηγητὴς τῆς θεωρίας ταύτης.

Ὁ Hans Conzelmann, μαθητὴς τοῦ R. Bultmann, διετύπωσε πρῶτος τὴν θεωρίαν τῆς «ἱστορίας τῆς συντάξεως» (Redaktionsgeschichte) καὶ δι' αὐτῆς ἔθεσεν ἤδη ἀπὸ τοῦ 1954¹⁴⁴ τὰς βάσεις τῆς περαιτέρω ἐρεύνης τῶν θεμάτων καὶ τῶν προβλημάτων τῆς Κ.Δ. καὶ τῆς ἐπὶ τοῦ Ὁρους Ὁμιλίας¹⁴⁵. Ἡ θεωρία αὕτη ἀποτελεῖ συνέπειαν καὶ συμπλήρωμα τῆς Formgeschichte. Ἡ Redaktionsgeschichte δὲν ἀρκεῖται ἀπλῶς εἰς τὴν ἀναζήτησιν ἠπισθεν τοῦ εὐαγγελικοῦ κειμένου τῶν πηγῶν αὐτοῦ, ἀλλ' ἐπεκτείνεται καὶ εἰς τὴν ἀναζήτησιν τοῦ συνόλου τῶν εὐαγγελικῶν δεδωμένων, πρὸς διακρίβωσιν τοῦ σκοποῦ καὶ τῆς ἐργασίας συντάξεως ἑνὸς ἑκάστου τῶν Εὐαγγελιστῶν, κατὰ τὴν ὑπ' αὐτῶν συγγραφὴν τοῦ κειμένου τῶν Εὐαγγελίων των. Τοῦτο σημαίνει ὅτι ἡ ὑπ' αὐτῶν χρῆσις τῶν πηγῶν των ὑπῆρξεν ἀνάλογος πρὸς τὸν σκοπὸν τῆς συγγραφῆς ἑκάστου. Κατ' οὐσίαν ἡ Redaktionsgeschichte βοηθεῖ εἰς τὸν προσδιορισμὸν τοῦ ἰδιάζοντος θεολογικοῦ χαρακτῆρος ἑνὸς ἑκάστου τῶν εὐαγγελικῶν κειμένων. Τὸν χαρακτῆρα τοῦτον συνιστοῦν τὰ πνευματικὰ διαφέροντα, ὡς καὶ τὰ θέματα τὰ ἀπασχολοῦντα ἑκαστὸν Εὐαγγελιστὴν, αἱ προθέσεις του, καὶ ὁ σκοπός, πρὸς ἐξυπηρέτησιν τοῦ ὁποίου προέβη εἰς τὴν σύνταξιν τοῦ Εὐαγγελίου του. Πάντα ταῦτα εἶναι δυνατὸν, προκειμένου περὶ τῶν τριῶν «Συνοπτικῶν Εὐαγγελίων», νὰ ἐπισημανθοῦν εὐκολώτερον διὰ τῆς λίαν προσεκτικῆς συγκρίσεως τοῦ κειμένου τοῦ ἑνὸς πρὸς τὸ κείμενον τῶν ἄλλων.

Κατὰ τὸν Conzelmann, τὸ κατὰ Λουκᾶν Εὐαγγέλιον προσφέρεται

* Συνέχεια ἐκ τῆς σελ. 316 τοῦ προηγουμένου τεύχους.

144. Ὁρα Hans Conzelmann, *Die Mitte der Zeit. Studien zur Theologie des Lukas*, Tübingen 1954, 5. Aufl. 1964, 105, ὑποσ. 3, 170, ὑποσ. 2-3, 178, 208-209, 217-219. Πρβλ. τοῦ αὐτοῦ, *Grundris der Theologie des Neuen Testaments*, München 1968, 160-171.

145. Alfred Wikenhauser - Josef Schmidt, *Einleitung in das Neue Testament*, 6. Aufl., Freiburg-Basel-Wien 1973, 296-298.

περισσότερον, χάρις εἰς τὴν συστηματικωτέραν διάταξιν τοῦ περιεχομένου του, εἰς τὴν ἀναζήτησιν πάντων τῶν ἰδιαιτέρων πνευματικῶν διαφορόντων τοῦ συντάκτου του¹⁴⁶, εἰς τὴν ἱκανοποίησιν δηλαδὴ τῆς ἀπαιτήσεως τῆς μεθόδου τῆς «ἱστορίας τῆς συντάξεως»¹⁴⁷. Διὰ τῆς ἐφαρμογῆς τῆς νέας ταύτης μεθόδου κατέστη περισσότερο σαφὲς τὸ πρόβλημα τῆς σχέσεως τοῦ κειμένου τῶν Συνοπτικῶν Εὐαγγελίων πρὸς τὴν πρὸ αὐτῶν ὑπάρχουσαν εἰς τὴν διάθεσιν τῶν συντακτῶν τῶν ἱστορικῶν εὐαγγελικῶν παράδοσιν. Ἡ ἐφαρμογὴ τῆς μεθόδου ταύτης πρὸς ἔρευναν, εἰδικώτερον τῆς ἐπὶ τοῦ Ὅρους Ὁμιλίας, προσλαμβάνει ἰδιάζουσαν ἀξίαν· α) διότι αὕτη ἀφορᾷ ἐξ ἴσου εἰς τὸ μορφολογικὸν καὶ εἰς τὸ θεολογικὸν πρόβλημα τῆς σχέσεως τοῦ κειμένου τῆς ὁμιλίας ταύτης πρὸς τὰς ἰδίας αὐτοῦ πηγὰς· β) διότι διὰ τῆς ἀναζητήσεως τοῦ ἱστορικοῦ πυρῆνος τοῦ κειμένου τῆς αὐτῆς ὁμιλίας εἰς τὴν ἔκθεσιν τῶν δύο Εὐαγγελιστῶν, Ματθαίου καὶ Λουκᾶ, προβάλλεται ἡ ἐνότης τοῦ θέματος αὐτῶν· γ) διότι οὕτω κατανοεῖται τὸ περιεχόμενον τῆς ὁμιλίας ταύτης ὡς οὐσιαστικῆ πράγματι διδασκαλία τοῦ Εὐαγγελίου· καὶ δ) διότι οὕτω προσδιορίζεται ἀκριβέστερον τὸ ἱστορικὸν πλαίσιον τῆς ἐπὶ τοῦ Ὅρους Ὁμιλίας, ἀπὸ τοῦ ὁποίου πᾶσα ἀποδέσμευσις γίνεται πρόξενος τῶν περισσοτέρων αὐθαιρέτων ἐρμηνειῶν¹⁴⁸. Οὕτω συνάγεται ὡς θετικὸν πόρισμα, ἐκ τῆς ἐφαρμογῆς τῆς *Redaktionsgeschichte* ἐπὶ τοῦ κειμένου τῆς ἐπὶ τοῦ Ὅρους Ὁμιλίας, ἡ γενικὴ διαπίστωσις, κατὰ τὴν ὁποίαν ταυτίζεται τὸ πνεῦμα τῆς ὁμιλίας ταύτης πρὸς τὸ καθόλου πνεῦμα τοῦ Εὐαγγελίου.

Αἱ βασικαὶ αὐταὶ διαπιστώσεις συντέλεσαν εἰς τὴν ἐπισήμανσιν ὄλων ἐκείνων τῶν παρερμηνειῶν, θεμάτων καὶ προβλημάτων τῆς ἐπὶ τοῦ Ὅρους Ὁμιλίας, αἱ ὁποῖαι ἐβασίζοντο ἐπὶ τῶν ὅλων ριζοσπαστικῶν τάσεων τοῦ R. Bultmann, ὡς καὶ εἰς τὰς αὐθαιρέτους μεροληπτικὰς ἐκτιμήσεις ἀναλόγων ἐκφράσεων καὶ δεδομένων τῶν χειρογράφων τοῦ Qumran. Αἱ ἔκτοτε δημοσιευθεῖσαι εἰδικαὶ ἐργασίαι εἶναι πολλαί, συνδυάζουν δὲ αὐταὶ κατὰ κανόνα τὴν ἐφαρμογὴν περισσοτέρων μεθόδων, ἥτοι τῆς ἱστορικῆς κριτικῆς ἀναλύσεως,

146. Πρβλ. J. Rohde, *Redaktionsgeschichtliche Methode. Einführung und Sichtung des Forschungssystems*, Hamburg 1966. — Klaus Koch, *Was ist Formgeschichte. Neue Wege der Bidelexegese*, Neukirchen 1967, 3. Aufl., 1974, 72 ἐξ. H. Zimmermann, *Neutestamentliche Methodenlehre*, 2. Aufl., Stuttgart 1968, 214 ἐξ.

147. Ὁ Willy Marxen ἐχρησιμοποίησε πρῶτος τὸν ὄρον «Redaktionsgeschichte». Ὅρα τὸ ἔργον του «*Der Evangelist Markus. Studien zur Redaktionsgeschichte des Evangeliums*, Göttingen 1956, 2. Aufl. 1959».

148. Πρβλ. D. von Oppen, *Das personale Zeitalter. Formen und Grundlagen gesellschaftlichen Lebens in 20. Jahrhundert*, Stuttgart 1964, 14. — Georg Eichholz, *Die Aufgabe einer Auslegung der Bergpredigt*, Neukirchen 1965, 3. Aufl. 1975. Τοῦ αὐτοῦ, *Tradition und interpretation. Studien zum N.T. und zur Hermeneutik*, München 1965, 36.

τῆς ἱστορίας τῶν φιλολογικῶν μορφῶν, καὶ τῆς ἱστορίας τῆς συντάξεως. Δι' αὐτῶν πάντοτε ἐπιδιώκεται ἡ ἀναγνώρισις ὀπισθεν τῶν εὐαγγελικῶν κειμένων, καὶ δὴ κατὰ τὸν πλέον δυνατὸν καὶ ἀσφαλῆ τρόπον, τῶν λογίων ἐκείνων, τὰ ὁποῖα ἐξῆλθον ἐκ τοῦ στόματος τοῦ Κυρίου, διὰ τῆς διακρίσεως εἰς κατηγορίας πασῶν τῶν ἐκφράσεων τοῦ εὐαγγελικοῦ κειμένου, ἤτοι τοῦ ἱστορικοῦ αὐτῶν πυρῆνος¹⁴⁹, τῶν ἐπ' αὐτοῦ ἐπιδράσεων τῆς ἱστορικῆς παραδόσεως τούτων, διὰ τῆς ἐν τῇ ζωῇ τῆς Ἐκκλησίας καθημερινῆς χρήσεώς των, ὡς καὶ τῆς ἐπ' αὐτῶν συντακτικῆς ἐργασίας ἐκάστου τῶν ἐν λόγῳ εὐαγγελιστῶν.

Αἱ μέχρι τοῦδε δημοσιευθεῖσαι σχετικαὶ ἐργασίαι διακρίνονται εἰς γενικωτέρας προσπάθειας ἐφαρμογῆς τῆς νέας ταύτης μεθόδου, τῆς αἰ σ τ ο ρ ί α ς τ ῆ ς σ υ ν τ ά ξ ε ω ς, ἐφ' ὅλου τοῦ κειμένου τῆς ἐπὶ τοῦ Ὁρους Ὁμιλίας καὶ τῶν προβλημάτων αὐτῆς, ἢ μόνον ἐπὶ ὠρισμένων ἐκ τῶν θεμάτων τῆς.

Α'. Ἐργασίαι γενικωτέρου χαρακτῆρος.

α'. Ὁ Joachim Jeremias (1900-1979) ζητεῖ διὰ τοῦ ἐκλαϊκευμένου δημοσιεύματός του «Die Bergpredigt, Stuttgart 1959»¹⁵⁰ νὰ δώσῃ ἀπάντησιν εἰς τὸ ἐρώτημα· ποῖον τὸ νόημα τῆς ἐπὶ τοῦ Ὁρους Ὁμιλίας; Πρὸς τοῦτο ἀναφέρεται συντόμως εἰς τὰς, κατ' αὐτόν, τρεῖς βασικὰς θεωρίας, τῆς ἠθικῆς τελειότητος, τῆς ἀδυναμίας τοῦ ἀνθρώπου νὰ ἐφαρμόσῃ εἰς τὴν ζωὴν του τὰς διατάξεις τῆς ἐπὶ τοῦ Ὁρους Ὁμιλίας, καὶ τῆς ἠθικῆς ἀξίας τῶν διατάξεων τούτων μόνον κατὰ τὴν περίοδον τῶν ἐσχάτων χρόνων («Interim-ethik»). Ἐναντι τῶν θεωριῶν τούτων ὁ ἴδιος παρατηρεῖ, ὅτι αἱ διατάξεις τῆς ἐπὶ τοῦ Ὁρους Ὁμιλίας δὲν εἶναι διατάξεις νόμου, ἀλλὰ προδιαγραφαὶ τοῦ εὐαγγελίου τῆς ἐν Χριστῷ σωτηρίας. Ὁ Jeremias δηλαδὴ ἀναγνωρίζει τὴν ζωὴν τῶν Χριστιανῶν, κατὰ τὰς διατάξεις ταύτας, ὡς τὴν συνέπειαν τῆς ἀναγεννήσεως τῶν πιστῶν διὰ τῆς χάριτος τοῦ ἀπολυτρωτικοῦ ἔργου τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ. Οὗτος νοεῖ τὴν ὑπὸ τῶν πιστῶν τήρησιν

149. Πρβλ. Peter Pokorny, *Der Kern der Bergpredigt. Eine Auslegung* Hamburg 1969. Οὗτος ἀναγνωρίζει ὡς ἱστορικὸν πυρῆνα τὰ χωρία Λκ. 6,20b-21 (Μτθ. 5,3-4 καὶ 6), Λκ. 6,27b-30 καὶ 32-36 (Μτθ. 5,39-42, 44-48), Λκ. 6,37-42 (Μτθ. 7,1-5), Λκ. 6,43-45 (Μτθ. 12,33-35 καὶ 7-16· 20), Λκ. 6,46-49 (Μτθ. 7,21-24· 27). — Πρβλ. J. Jeremias, *Kennzeichen der ipsissima vox Jesu*, ἐν «Abba», Göttingen 1966, 145-152 καὶ 171-189. Ὁ J. Jeremias διακρίνει ὡς λόγια τοῦ Κυρίου τὰ ἐν Μτθ. 5, 17, 22, 28, 32, 34, 39, 44 κλπ., ὅρα αὐτόθι 90-92. Πρβλ. τοῦ αὐτοῦ, *Neutestamentliche Theologie*, Gütersloh 1971 καὶ 2. Aufl. 1972, 89-92, 111, 240 καὶ 241. Οὗτος δὲν δέχεται τὴν διαφύλαξιν τῶν λογίων τούτων μόνον ὑπὸ τῆς πηγῆς Q. Πρβλ. τοῦ αὐτοῦ, *Die Bergpredigt*, Stuttgart 1959, 2. Aufl. 1960 καὶ *Das Vater Unser*, Stuttgart 1962.

150. Ὁρα Calwer Hefte No 27, 2. Aufl. 1960. — Τοῦ αὐτοῦ, *Das Vater Unser im Lichte der neueren Forschung*, Stuttgart 1962, Calwer Hefte 1950.

τῶν διατάξεων τῆς ἐπὶ τοῦ Ὁρους Ὁμιλίας ὡς τὴν συμμόρφωσίν των πρὸς τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ, διὸ καὶ καταφέρεται κατὰ πάσης ἄλλης, μάλιστα δὲ τῆς ἐσχατολογικῆς ἐρμηνείας. Τὸ κείμενον τῆς ὀμιλίας ταύτης δέχεται ὁ Jeremias οὐχὶ ὡς ἀποτύπωσιν ὀρισμένης ὀμιλίας τοῦ Κυρίου, ἀλλ' ὡς σύνθεσιν διαφόρων κυριακῶν λογίων, γενομένων ὑπὸ τῶν Εὐαγγελιστῶν Ματθαίου καὶ Λουκᾶ, πρὸς διδασχὴν τῶν πιστῶν¹⁵¹. Οὗτος δὲ βασιζόμενος εἰς τὸν C. H. Dodd διακρίνει τὴν διδασχὴν ταύτην ἀπὸ τὸ κήρυγμα¹⁵². Κύριον χαρακτηριστικὸν τῆς διδασχῆς ταύτης εἶναι αἱ πρὸς τοὺς πιστοὺς ὑποδείξεις περὶ τῆς νέας ἐν Χριστῷ ζωῆς αὐτῶν. Ἐντεῦθεν καὶ ἐκλαμβάνει ὁ Jeremias ὡς κλασσικὸν δεῖγμα τῆς τοιαύτης διδασχῆς τὴν καθολικὴν ἐπιστολὴν τοῦ Ἰακώβου, τὴν δὲ ἐπὶ τοῦ Ὁρους Ὁμιλίαν ὡς διδασχὴν κατηχήσεως, ἀπευθυνομένην πρὸς ἤδη πιστοὺς ἢ νεοφωτιστούς¹⁵³. Ὁ Jeremias ἀναγνωρίζει πάντως τὴν ὑπαρξίν πολλῶν κενῶν μεταξὺ τῶν διασωθέντων εἰς τὴν ὀμιλίαν ταύτην λογίων τοῦ Κυρίου, καὶ τὰ ὅποια χρησιμοποιοῦνται, ἵνα καταδειχθῇ δι' αὐτῶν πῶς πρέπει νὰ εἶναι ἢ ἐν Χριστῷ νέα ζωή. Κατὰ τὸν Jeremias, πολλὰ εἶναι τὰ χαρακτηριστικὰ τῆς ἀθθεντικότητος τῶν σφζομένων λογίων τούτων τοῦ Κυρίου¹⁵⁴. Ὡς τοιαῦτα ἀναφέρει λ.χ. τὰς ὑπὲρ τῶν Μαθητῶν του ἀσυνήθεις διακηρύξεις τοῦ χωρίου Μτθ. 5,13-14, τοὺς διὰ τὴν ἀποστολὴν των λόγους του (Μτθ. 6,25-34), τὰς ἐκφράσεις του περὶ τοῦ κύρους τοῦ «ν ὀ μ ο υ» (Μτθ. 5,17), τὰς ἀντιθέσεις του πρὸς τοὺς Ἰουδαίους ἐρμηνευτὰς (Μτθ. 5,21-48)¹⁵⁵, τὴν ἐντολὴν τῆς ἀγάπης τῶν ἰδίων ἐκάστου ἐχθρῶν, τέλος τὴν ἐκφρασιν «Ἐ γ ὦ δ ἐ λ ἐ γ ὦ ὀ μ ἱ ν» («ipsissima vox Jesu»)¹⁵⁶.

b. Ὁ Wolfgang Trilling, ρωμαιοκαθολικὸς θεολόγος, προσεπάθησε νὰ παρουσιάσῃ διὰ τοῦ ἔργου του «Das wahre Jsrael. Studien zur Theologie des Matthäus Evangeliums, Leipzig 1959», τὴν ἐπὶ τοῦ Ὁρους Ὁμιλίαν ὡς τὴν ὑπὸ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ πλέον ἀθθεντικὴν καὶ ὀρθὴν ἐρμηνείαν τοῦ μωσαϊκοῦ νόμου. Παρὰ ταῦτα οὗτος δὲν παρουσιάζει καὶ τὸν Ἰησοῦν Χριστὸν ὡς νέον Μωυσῆν. Ὁ Trilling διακρίνει εἰς τὴν ἐπὶ τοῦ Ὁρους Ὁμιλίαν τρία στρώματα. Ἦτου·

151. Αὐτόθι 8 ἐξ. καὶ 12 ἐξ. Τοῦ ἁ ὀ τ ο ὦ, *Abba*, Göttingen 1966, 152 ἐξ., 171 ἐξ..

152. Ὁρα C. H. Dodd, *The Apostolic Preaching and its Development*, London 1936. Τοῦ ἁ ὀ τ ο ὦ, *Gospel and Law*, Cambridge 1951.

153. Ὁρα Jeremias, *Die Bergpredigt* 21 ἐξ.

154. Αὐτόθι 21 ἐξ.

155. Πρβλ. τοῦ ἁ ὀ τ ο ὦ, *Neutestamentliche Theologie*, Erster Teil, 2. Aufl. Gütersloh 1973, 33-37: Excurs zu den Antithesen Jesu. Ἐξ αὐτῶν ὁ Jeremias δέχεται ὡς ἀθθεντικὰς μόνον τὴν πρώτην (Μτθ. 5,21-28) καὶ τὴν τετάρτην (Μτθ. 5,33-37), τὰς δὲ λοιπὰς θεωρεῖ ὡς σχηματισμοὺς κατ' ἀναλογίαν.

156. Ὁρα Τοῦ ἁ ὀ τ ο ὦ, *Abba* 145 ἐξ.

α) τὸν ἱστορικὸν αὐτῆς πυρῆνα· β) τὴν παράδοσιν τοῦ πυρῆνος τούτου εἰς τοὺς κόλπους τῆς Ἐκκλησίας· καὶ γ) τὴν ἐπ' αὐτοῦ ἐργασίαν συντάξεως¹⁵⁷.

ε'. Ὁ Gerhard Delling προσπαθεῖ νὰ δώσῃ διὰ τοῦ ἔργου του «Wort Gottes und Verkündigung, Stuttgart 1961), συστηματικὴν παράστασιν τῆς ἀναπτύξεως εἰς τὴν ζωὴν τῆς πρώτης Ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας τοῦ λόγου τοῦ Θεοῦ, ὡς αὐτὸς παρουσιάζεται εἰς τὰ βιβλία τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης, μέχρι καὶ τῆς ἐποχῆς συντάξεως τῶν εὐαγγελικῶν κειμένων. Ὁ Delling εἰδικώτερον ἀναφέρεται εἰς τὸ ἔργον τῆς διδασχῆς τῶν πιστῶν ὑπὸ τῆς πρώτης Ἐκκλησίας¹⁵⁸, τοῦτο δὲ διακρίνει εἰς ὀκτὼ ἐνόητας. Αὗται εἶναι: α) Ἡ διδασχῆ τοῦ ἐν τῇ Παλαιᾷ Διαθήκῃ λόγου τοῦ Θεοῦ. β) Ἡ διδασχῆ διὰ τῶν λόγων τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ. γ) Ἡ διδασχῆ τῶν πιστῶν ὑπὸ τῆς πρώτης Ἐκκλησίας ἐπὶ τῶν λόγων τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ. δ) Ἡ διδασχῆ διὰ τῆς μεταφορᾶς τῶν λόγων τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ εἰς τὰς περιπτώσεις τῆς καθημέραν ζωῆς τῶν πιστῶν. (Παῦλος-Συνοπτικοὶ-Πράξεις τῶν Ἀποστόλων). ε) Τὸ καθόλου ἔργον τῆς διδασχῆς τῆς Ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας. στ) Ἡ σχέσις τῆς διδασχῆς ταύτης πρὸς τὴν αὐθεντικὴν διδασκαλίαν τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ. ζ) Ἡ προβολὴ τῆς ταυτότητος τῆς διδασκαλίας καὶ τῆς δράσεως τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ. Καὶ η) Ἡ προβολὴ τοῦ λόγου τοῦ Θεοῦ ὡς κλήσεως πάντων τῶν πιστῶν πρὸς κοινωνίαν πίστεως καὶ ζωῆς μετ' αὐτοῦ.

δ'. Ὁ E. Ingel προβάλλει διὰ τῆς ἐργασίας του «Paulus und Jesus. Eine Frage nach dem Ursprung der Christologie, Tübingen 1962), τὴν ἀπαρχὴν τῆς χριστολογίας τῆς Καινῆς Διαθήκης ἐπὶ τῆς ἐκφράσεως τοῦ Κυρίου· «Ἡ κοῦσα τε ὅτι ἐρρέθη τοῖς ἀρχαίοις... ἐγὼ δὲ λέγω ὑμῖν» (Μτθ. 5,21· 27· 31· 33· 48· 43).

ε'. Ὁ Georg Strecker, συντάκτης τοῦ ἔργου «Der Weg der Gerechtigkeit. Untersuchungen zur Theologie des Matthäus, Göttingen 1962»¹⁵⁹ παρατηρεῖ ὅτι εἰς τὴν ἐπὶ τοῦ Ὁρους Ὁμιλίαν ὑπάρχουν βλαβεραὶ προϋποθέσεις (Μτθ. 5,20) τῆς εἰσόδου τῶν πιστῶν εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ (158). Αἱ προϋποθέσεις αὗται, κατ' αὐτόν, παρουσιάζονται συμφώνως πρὸς τὰς παραστάσεις τῆς πρώτης Ἐκκλησίας περὶ τῆς σωτηρίας τῶν ἀνθρώπων. Διὰ ταῦτα καὶ ἐφιστᾷ τὴν

157. Ὁρα 3. Aufl. München 1964, 165-224.

158. Πρβλ. τοῦ αὐτοῦ, *Erwägungen zur Lehre vom Gesetz. «Wort und Glaube»* 3, Aufl., Tübingen 1967, I, 255-293. — Τοῦ αὐτοῦ, *Wort Gottes und Hermeneutik*, ἐθ' ἀν. 319-348. — Τοῦ αὐτοῦ, *Geprägte Jesus-Tradition im Urchristentum. «Communio Viatorum»* 4, 1961, 59-71.

159. Ὁρα 2. Aufl. 1966 καὶ 3. Aufl. 1971, 147 ὑποσ. 2.

προσοχήν τῶν ἐρευνητῶν ἐπὶ τῆς ἀκριβοῦς ἐννοίας τοῦ ὄρου «δικαιοσύνη» εἰς τὸ Εὐαγγέλιον τοῦ Ματθαίου, ὡς καὶ ἐπὶ τοῦ ἐσχατολογικοῦ χαρακτῆρος τῆς ἐπὶ τοῦ ὄρους Ὁμιλίας.

ἴ'. Ὁ Reinhard Hummel ὑπογραμμίζει εἰς τὸ ἔργον του «Die Auseinandersetzung zwischen Kirche und Judentum im Matthäusevangelium, München 1963» τὸν καθαρῶς μεσσιανικὸν χαρακτῆρα τῆς ἐπὶ τοῦ ὄρους Ὁμιλίας, ὑπὸ τὸ πρῖσμα τοῦ ὁποίου καὶ ἐρμηνεύεται ἐν αὐτῇ ὁ μωσαϊκὸς νόμος. Ὁ Hummel δηλαδὴ ἐκλαμβάνει τὴν ἐπὶ τοῦ ὄρους Ὁμιλίαν ὡς τύπον χριστιανικῆς τρόπου τινὰ «Halacha». Τοῦτο σημαίνει, κατὰ τὸν Hummel, ὅτι ὁ Εὐαγγελιστὴς Ματθαῖος διὰ τῆς συντάξεως τῆς ἐπὶ τοῦ ὄρους Ὁμιλίας ἤθελε νὰ καταδείξῃ πρὸς τὴν ὑπ' αὐτὸν χριστιανικὴν κοινότητα, πρὸς τὴν ὁποίαν καὶ ἀπήύθυνε τὸ Εὐαγγέλιόν του, ὅτι κατέχει τὴν ὀρθὴν ἐρμηνείαν τοῦ «νόμου».

ἡ'. Ὁ Leonard Goppelt, τονίζει εἰς τὸ ἔργον του «Die Bergpredigt und die Wirklichkeit dieser Welt, Stuttgart 1968»¹⁶⁰, ὅτι ἡ ἐπὶ τοῦ ὄρους Ὁμιλία δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ κατανοηθῇ παρὰ μόνον ἐπὶ τῇ βάσει τῶν πραγματικῶν δεδομένων τῆς ζωῆς τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ ὅτι μόνον οὕτω θὰ καταστῇ δυνατὴ ἡ ὀρθὴ ἀξιολόγησις τοῦ πραγματικοῦ νοήματος τῆς ὁμιλίας ταύτης. Ὁ Goppelt θεωρεῖ οὕτω ἀπαραίτητον τὴν ἱστοριοκριτικὴν ἀνάλυσιν τοῦ κειμένου τῆς ἐπὶ τοῦ ὄρους Ὁμιλίας, ἐπὶ τῇ βάσει τῆς ὁποίας καὶ ἀντιλαμβάνεται τὴν ὁμιλίαν ταύτην ὡς προβαπτισματικὴν παραίνεσιν, διὰ τῆς ὁποίας μάλιστα παρέχεται πλήρης ἀνακεφαλαίωσις τοῦ συνόλου τῆς διδασκαλίας τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ. Ὁ Goppelt ἀντιλαμβάνεται εἰδικώτερον τὰς διατάξεις τῆς ἐπὶ τοῦ ὄρους Ὁμιλίας ὡς ἔκφρασιν τοῦ χρέους τοῦ προσανατολισμοῦ ἐκάστου τῶν πιστῶν πρὸς τὴν πνευματικὴν τελειότητα. Κατ' αὐτόν, ἡ συμπεριφορὰ τῶν πιστῶν δὲν πρέπει νὰ εἶναι ἀντίθετος πρὸς τὸ περιεχόμενον τῆς πίστεώς των, πλὴν ὅμως αἱ διατάξεις τῆς ἐπὶ τοῦ ὄρους Ὁμιλίας ἀφοροῦν εἰς τὴν ἐπικράτησιν πλήρους κοινωνικῆς ἠθικῆς τάξεως, οὐχὶ δὲ καὶ εἰς τὴν προσωπικὴν ἠθικὴν τελειότητα ἐνὸς ἐκάστου τῶν πιστῶν¹⁶¹.

160. Πρβλ. τοῦ αὐτοῦ, *Christologie und Ethik. Aufsätze zum N.T.* Göttingen 1968, 28 ἔξ.: «Das Problem der Bergpredigt». Ἐνετυπώθη ὑπὸ τὸν τίτλον «Die Bergpredigt und die Wirklichkeit dieser Welt». Stuttgart 1968». (Calwer Hefte No 96).

161. Πρβλ. L. Goppelt, *Typos. Die typologische Deutung des A.T. im Neuen*, Darmstadt 1936. 2. Aufl. 1969. Ἐνετύθη ὁ Goppelt ὑποστηρίζει ὅτι τὰ χωρία τοῦ Ματθαίου 5,17·21·31·33·38·43 καὶ 7,12 προτυποῦνται εἰς διάφορα χωρία τῆς Π.Δ. (σελ. 17).

h. Ὁ Krister Stendahl, ἀντιλαμβάνεται τὸ κατὰ Ματθαῖον Εὐαγγέλιον ὡς διδακτικὸν ἐγχειρίδιον πρὸς βοήθειαν τῶν διδασκάλων τῆς Ἐκκλησίας εἰς τὴν ἄσκησιν τοῦ πνευματικοῦ ἔργου των. Οὗτος ἀποκρούει εἰς τὸ ἔργον του «The School of St Matthew and its use of The Old Testament, Philadelphia 1968», τὴν ἀντίληψιν ἐκείνων, οἱ ὅποιοι δέχονται τὸ Εὐαγγέλιον τοῦτο ὡς χριστιανικὴν κατῆλψιν, ἢ ὡς λειτουργικὸν ἀνάγνωσμα κατὰ τὰς συνάξεις τῶν πιστῶν. Κατὰ τὸν Stendahl, τὸ Εὐαγγέλιον τοῦτο δὲν εἶναι ἔργον ἑνὸς συγγραφέως, ἀλλὰ μιᾶς χριστιανικῆς σχολῆς, τῆς σχολῆς τοῦ Ἁγίου Ματθαίου.

i'. Ὁ Wilhelm Pesch ἀφορμᾶται εἰς τὸ ἔργον του «Matthäus der Seelsorger, Stuttgart 1966» ἀπὸ τὰ δεδομένα τῆς ἐπιστημονικῆς ἐρεύνης· α) ἐπὶ τῶν πηγῶν τοῦ Εὐαγγελιστοῦ· β) ἐπὶ τῆς ἐργασίας συντάξεως αὐτοῦ· καὶ γ) ἐπὶ τῆς θεολογίας τοῦ Εὐαγγελίου του. Κατὰ τὸν ἐρευνητὴν τοῦτον, ἡ θεολογία τῶν Εὐαγγελίων δὲν εἶναι μίᾳ πλήρης καὶ συστηματικὴ ἔκθεσις τῆς παραδόσεως τῆς Ἐκκλησίας περὶ τοῦ προσώπου καὶ τῆς διδασκαλίας τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἀλλὰ ἔκθεσις ὀρισμένων μόνον θεολογικῶν τάσεων, ἐκφραστικῶν τοῦ ἰδιάζοντος χαρακτῆρος ἐκάστου Εὐαγγελίου. Κατ' αὐτόν, ἡ εὐαγγελικὴ παράδοσις εἶναι παράδοσις τοῦ ἀποστολικοῦ κηρύγματος, τὸ ὁποῖον προσδιορίζεται ἀπὸ τὸ περιβάλλον καὶ τὰς τοπικὰς περιστάσεις ἐκάστης χριστιανικῆς κοινότητος. Διὰ ταῦτα καὶ ἐξετάζει, ὑπὸ τὸ πρῶσμα τοῦτο, τὰς ποιμαντορικὰς ἐπιδιώξεις τοῦ κατὰ Ματθαῖον Εὐαγγελίου. Διὰ τῆς ἐρεύνης ταύτης ἐπισημαίνει τὴν ὑπαρξίν ὁμάδος συνεργατῶν τοῦ Εὐαγγελιστοῦ. Τοῦτο σημαίνει ὅτι ἡ ἱστορικὴ εὐαγγελικὴ παράδοσις διὰ τῆς ὑπὸ τῶν Ἀποστόλων χρήσεως εἰς τὸ κήρυγμα τῶν λογίων καὶ τῶν ἔργων τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, προσελάμβανεν ἐκάστοτε τὴν ἔκφρασιν τῆς γλώσσης καὶ τῶν φιλολογικῶν τύπων τοῦ περιβάλλοντος, ἐντὸς τοῦ ὁποίου ἐγένετο τὸ κήρυγμα. Οὕτως ἐξηγεῖται, κατὰ τὸν Pesch, ἡ ὑπὸ ἑνὸς ἐκάστου τῶν Εὐαγγελιστῶν διάφορος διατύπωσις καὶ τοποθέτησις τῶν θεμάτων τῆς ἱστορικῆς εὐαγγελικῆς παραδόσεως ἄνευ οἰασθήποτε οὐσιαστικῆς ἀλλαγῆς τοῦ περιεχομένου αὐτῆς. Ὁ Pesch ἀντιλαμβάνεται οὕτω τοὺς Ἀποστόλους ὡς ἐγγυητὰς τῆς ἀuthεντικότητος τῆς παραδόσεως ταύτης, καθόσον αὐτοὶ ὑπῆρξαν οἱ μεσάζοντες μεταξὺ τῆς ἱστορικῆς ἀληθείας περὶ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ τῶν ὑπ' αὐτῶν συγγραφέντων Εὐαγγελίων.

Ὁ Pesch, ὡς προεδηλώθη, διακρίνει ὑπὸ τὸ ὄνομα τοῦ Εὐαγγελιστοῦ Ματθαίου κύκλον μαθητῶν, μίαν δηλαδὴ σχολὴν θεολόγων («Theologengruppe»), δρῶσαν ἐντὸς τῆς αὐτῆς κοινότητος ὑπὸ τὸ ὄνομα «κ ο ι ν ὅ τ η ς τ ὠ ν Μ α θ η τ ὠ ν . τ ο ῦ Μ α τ θ α ί ο υ», ἀσκήσασαν τὴν ἐπίδρασίν της ἐπὶ τοῦ Εὐαγγελιστοῦ, κατὰ τὴν ὑπ' αὐτοῦ σύνταξιν τοῦ Εὐαγγελίου του¹⁶².

162. Πρβλ. W. Trilling, *Das wahre Israel* 219-224.

Κατὰ τὸν ἐρευνητὴν τοῦτον, ἡ ἐν λόγῳ κοινότης τοῦ Ματθαίου ἦτο μικτή, ἦτοι τὰ μέλη τῆς προήρχοντο ἐξ Ἰουδαίων καὶ Ἐθνικῶν, τὸ δὲ Εὐαγγέλιον τοῦτο ἐγράφη μετὰ τὸ 75 μ.Χ., ὅτε ἤδη ὑπῆρχον δύο γραπτὰι πηγὰι τῆς εὐαγγελικῆς παραδόσεως, τὸ κατὰ Μᾶρκον Εὐαγγέλιον, καὶ μία συλλογὴ λογίων τοῦ Κυρίου, ἦτοι ἡ «Q». Ἀμφοτέρας τὰς πηγὰς ταύτας ἐχρησιμοποίησεν ὄχι μόνον ὁ Ματθαῖος, ἀλλὰ καὶ ὁ Λουκᾶς. Ὁ Pesch δέχεται περαιτέρω ὅτι τὸ ὑλικὸν τῶν δύο πρώτων τούτων γραπτῶν πηγῶν συνεπληρώθη διὰ μιᾶς ἄλλης συλλογῆς, ἡ ὁποία προῆλθεν ἐκ τῆς πλεοναζούσης προφορικῆς παρακαταθήκης τῆς ἱστορικῆς εὐαγγελικῆς παραδόσεως. Ὡς δὲ πρὸς τὴν σχέσιν τῶν κατὰ Ματθαῖον καὶ κατὰ Λουκᾶν εὐαγγελικῶν κειμένων, ὁ Pesch οὐδεμίαν δέχεται μεταξὺ αὐτῶν ἄμεσον ἐξάρτησιν.

Κατὰ τὸν Pesch, ὁ Εὐαγγελιστὴς Ματθαῖος ἐπιμελῶς ἐφιλοτέχνησε τὸ κείμενον τοῦ Εὐαγγελίου του, κατὰ τοὺς νόμους δηλαδὴ καὶ τοὺς κανόνας τῆς φιλολογικῆς γραμματείας. Τοῦτο ἔχει ἰδιαιτέραν ἀξίαν διὰ τὴν ὑπ' αὐτοῦ σύνταξιν τῶν πέντε μακρῶν ὀμιλιῶν τοῦ Κυρίου, πρώτη τῶν ὁποίων εἶναι ἡ ἐπὶ τοῦ Ὁρους Ὀμιλία, ἐν συνεχείᾳ δὲ ἡ ὀμιλία τῆς ἀποστολῆς τῶν Μαθητῶν εἰς τὸ ἔργον τοῦ εὐαγγελισμοῦ (Μτθ. 9,35-11, 1), ἡ ὀμιλία τῶν παραβολῶν (13,1-52), ἡ ὀμιλία περὶ τῶν ἀξίων μαθητῶν τοῦ Κυρίου (18,3-35), ἡ κατὰ τῶν σκληροκαρδῶν Ἰουδαίων ὀμιλία (23,1-39), καὶ ἡ ὀμιλία περὶ τῶν ἐσχάτων καιρῶν (24,1-25, 46). Εἰς τὰς ὀμιλιας ταύτας ὑπάρχει συλλογὴ λογίων καὶ ἐκφράσεων τοῦ Κυρίου, ἐκ περισσοτέρων αὐτοῦ ὀμιλιῶν. Ὁ Pesch ἀναγνωρίζει διὰ τοῦ χωρίου Μτθ. 28,20 ὀλόκληρον τὸ κείμενον τοῦ Εὐαγγελίου τούτου ὡς οὐσιαστικὸν βοήθημα τῆς χριστιανικῆς ταύτης κοινότητος τοῦ περιβάλλοντος τοῦ Ματθαίου, διὰ τὸ ἱεραποστολικὸν τῆς ἔργον. Κατ' αὐτὸν τὴν βασικὴν ἐπιδίωξιν τῆς κοινότητος ταύτης ἐκφράζει ἡ σύνθεσις τῆς ἐπὶ τοῦ Ὁρους Ὀμιλίας. Ὁ Pesch οὕτω θεωρεῖ ὡς βασικὴν ἐπιδίωξιν τῆς συντάξεως τοῦ κατὰ Ματθαῖον Εὐαγγελίου τὴν ἀναμέτρησιν τῆς ὑπὸ τὸν Εὐαγγελιστὴν τοῦτον χριστιανικῆς κοινότητος πρὸς τὸν τότε περίξ αὐτῆς Ἰουδαϊσμόν, διὰ τῆς ἀποδείξεως ὅτι ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς ὑπῆρξεν ὁ ἀναμενόμενος καὶ ὑπὸ τῶν Προφητῶν τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης ἐξαγγελλλόμενος Μεσσίας. Οὕτως ἐξηγεῖ ὁ Pesch τὰς προθέσεις καὶ τὰς ἐπιδιώξεις τοῦ συντάκτου τοῦ παρόντος Εὐαγγελίου. Τὸν καθαρῶς ἱεραποστολικὸν χαρακτήρα τοῦ κατὰ Ματθαῖον Εὐαγγελίου ὁ Pesch στηρίζει εἰς τὰς ἐκφράσεις τοῦ 18ου κεφαλαίου αὐτοῦ. Ὡς πρὸς δὲ τὴν συντακτικὴν ἐργασίαν τοῦ Εὐαγγελιστοῦ Ματθαίου ὁ Pesch, ἀκολουθῶν τὸν ἐπίσης ρωμαιοκαθολικὸν W. Trilling¹⁶³, δέχεται ὅτι ἡ καθαρὰ συντακτικὴ ἐργασία τῶν Εὐαγγελιστῶν ἔχει ἐδραίαν βάσιν τὴν καθαρὰν ἱστορικὴν εὐαγγελικὴν παράδοσιν, ὁμολογεῖ δὲ ὅτι πολλάκις εἶναι δύσκολον νὰ διακριθῇ ποῦ σταματᾷ ἡ ἱστορικὴ παράδοσις καὶ ποῦ ἀρχίζει ἡ συντακτικὴ

163. Ἐνθ' ἄν., 18 ἐξ.

ἐργασία. Κατὰ τὸν ἐρευνητὴν τοῦτον, ἡ διάκρισις αὕτη παρουσιάζεται εἰς τὸ 18ον κεφάλαιον τοῦ Ματθαίου περισσότερον σαφῆς.

j'. Ὁ Siegfried Schulz, ὑπῆρξεν ὁ πρῶτος μετὰ τοὺς Ad. von Harnack, Th. Soiron, καὶ T. W. Manson, ὁ ὁποῖος ἐπεχείρησε διὰ τοῦ ἔργου «Die Spruchquelle der Evangelisten, Zurich 1972»¹⁶⁴, πλήρη ἀνάλυσιν τοῦ ὕλικου τῆς πηγῆς τῶν «λογίων «Q». Εἰς τὴν παράδοσιν τῆς πηγῆς ταύτης διακρίνει δύο στρώματα, δέχεται δὲ ὅτι τὸ πρῶτον τούτων προέρχεται ἐκ τοῦ χώρου συροπαλαιστίνης κοινότητος Χριστιανῶν (57-175), καὶ τὸ δεύτερον ἐξ ἄλλης νεωτέρας χριστιανικῆς κοινότητος τῆς Συρίας (177-489). Χαρακτηριστικὰ τοῦ πρώτου στρώματος εἶναι, κατ' αὐτόν, ἀφ' ἑνὸς τὸ προφητικὸν περιεχόμενον, ὡς τοῦτο λ.χ. ἐκφράζεται εἰς τοὺς Μακαρισμούς, τὰς ἀντιθέσεις τοῦ Κυρίου πρὸς τοὺς Ἰουδαίους ἐρμηνευτὰς τοῦ νόμου, καὶ δὴ διὰ τῆς ἐκφράσεως «Ἐ γ ὦ δ ἐ λ ἐ γ ὡ ὑ μ ἰ ν», καὶ ἀφ' ἑτέρου ὁ ἐσχατολογικὸς καὶ ἀποκαλυπτικὸς χαρακτήρ τοῦ περιεχομένου τούτου. Κατὰ τὸν ἐρευνητὴν τοῦτον, ἡ ἐπὶ τοῦ Ὁρους Ὁμιλία προβάλλει τὴν ἐσχατολογικὴν ἀλλαγὴν τοῦ κόσμου, ἔχει δὲ ὡς σκοπὸν τὴν στερέωσιν τῆς ἐλπίδος εἰς τὴν ἔλευσιν τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ κατὰ τοὺς ἐσχάτους καιροὺς, διὰ μιᾶς νέας δημιουργίας. Ὁ Schultz δέχεται καὶ τὸν «ν ὁ μ ο ν» ὡς ἔκφρασιν τῆς χάριτος τοῦ Θεοῦ, ὡς τοῦτον, κατ' αὐτόν, ἀντιλαμβάνεται καὶ προβάλλει ὁ Ἀπόστολος Παῦλος. Παρὰ ταῦτα ὁ ἐρευνητὴς οὗτος δέχεται τὴν προφητικὴν-ἀποκαλυπτικὴν καὶ ἐσχατολογικὴν ἔκφρασιν τοῦ πρώτου στρώματος τῆς πηγῆς τῆς ἐπὶ τοῦ Ὁρους Ὁμιλίας ὅπως διάφορον τῆς ἀντιστοίχου ἐκφράσεως τοῦ Παύλου. Οὕτως ἐξηγεῖ καὶ τὴν διάφορον μορφοποίησιν τῆς ἱστορικῆς εὐαγγελικῆς παραδόσεως διὰ τοῦ κηρύγματος τῆς πρώτης Ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας. Κατὰ τὸν Schultz, τὸ δεύτερον στρῶμα τῆς πηγῆς τῶν λογίων, τὸ ὁποῖον εἶναι καὶ τὸ μεταγενέστερον, ἐκφράζει τὰς νέας ἀντιλήψεις τῶν διδασκάλων τῆς Ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας περὶ τῆς διδαχῆς τοῦ Κυρίου, κατόπιν τῆς ἐν τῷ μεταξύ ἐπελθούσης καθυστερήσεως τῆς Δευτέρας Παρουσίας.

k'. Ὁ O. Bayer συνέταξε τὴν μόνην γλωσσολογικὴν μελέτην εἰς τὴν ἐπὶ τοῦ Ὁρους Ὁμιλίαν, ὑπὸ τὸν τίτλον «Die Sprachbewegung und Weltveränderung von Mt 5, 43-48»¹⁶⁵. Δι' αὐτῆς ὁ συγγραφεὺς προσπαθεῖ νὰ προσδιορίσῃ γλωσσολογικῶς καὶ νὰ ἐρμηνεύσῃ τὰς δογματικὰς καὶ μάλιστα τὰς χριστολογικὰς ἐννοίας τῶν στίχων τούτων τῆς ἐπὶ τοῦ Ὁρους Ὁμιλίας. Κατὰ τὸν Bayer, βασικὴ προϋπόθεσις τῆς ἐρμηνείας

164. Ὁρα τοῦ αὐτοῦ, *Strategie zeitgemässer Veränderung. Relevanz und Relativität der Bergpredigt* «Zeitwende» 41, 1970, 226-236.

165. Ὁρα «*Evangelische Theologie*» 35, 1975, 309-321.

ταύτης είναι πάντοτε ἡ ὀρθὴ κατανόησις τῆς ἰδιαζούσης χρήσεως τῶν λέξεων ὑπὸ τοῦ συντάκτου τοῦ κειμένου, ἐκ τῆς ὁποίας καὶ ἐξαρτᾶται ἡ ὀρθὴ κατανόησις λέξεων, ὄρων καὶ λοιπῶν ἐκφράσεων.

Β'. Ἐργασίαι περισσότερον ἀντιπροσωπευτικαὶ τῆς «Redaktionsgeschichte»

Ἐκ τοῦ συνόλου τῶν ἐπιστημονικῶν ἐργασιῶν τῆς περιόδου ταύτης τρεῖς θὰ ἦτο δυνατὸν νὰ διακριθοῦν ὡς καλύπτουσαι τὸ σύνολον τῶν προβλημάτων τῆς ἐπὶ τοῦ Ὅρους Ὁμιλίας, κατὰ τὰς ἀπαιτήσεις καὶ τὰ δεδομένα τῆς νέας μεθόδου ἐρεύνης αὐτῶν, τῆς μεθόδου δηλαδὴ τῆς ἱστορίας τῆς συντάξεως. Εἶναι δὲ αἱ ἐργασίαι αὐταὶ τῶν Georg Eichholz, Hans-Theo Wrege καὶ Eduard Schweizer.

1) Ὁ Georg Eichholz προσεπάθησε πρῶτον διὰ τοῦ ἄρθρου του «Die Aufgabe einer Auslegung der Bergpredigt»¹⁶⁶ νὰ προσδιορίσῃ τὸ ἔργον τῆς ἐρμηνείας τῆς ἐπὶ τοῦ Ὅρους Ὁμιλίας. Διὰ τοῦ ἄρθρου τούτου ὁ Eichholz ἀναφέρεται μόνον εἰς τὰ καθαρῶς μεθοδολογικὰ προβλήματα τῆς ἐρμηνείας τῆς ἐπὶ τοῦ Ὅρους Ὁμιλίας. Πρωτίστως δηλαδὴ τονίζει οὗτος ὅτι ἡ ἐπὶ τοῦ Ὅρους Ὁμιλίας δὲν πρέπει νὰ ἐρμηνεύηται παρὰ μόνον ἐντὸς τοῦ Εὐαγγελικοῦ της πλαισίου. Τοῦτο σημαίνει ὅτι οἰαδήποτε ἐρμηνεία τῆς ὀμιλίας ταύτης, ἄνευ τῆς συσχετίσεώς της πρὸς τὸ ὅλον περιεχόμενον τοῦ κατὰ Ματθαῖον Εὐαγγελίου, ὑπόκειται εἰς ὅλους τοὺς κινδύνους τῆς ἀθαιρεσίας ἐνὸς ἐκάστου τῶν ἐρμηνευτῶν. Ἐξ ἀντιθέτου ἡ ἐρμηνεία, ἐν στενῇ πάντοτε συσχετίσει τοῦ γράμματος καὶ τοῦ πνεύματος τῆς ὀμιλίας ταύτης, πρὸς τὸ καθόλου πνεῦμα καὶ τὸ περιεχόμενον τοῦ Εὐαγγελίου τούτου, διασφαλίζει τὴν ὀρθὴν κατανόησιν τῶν θεμάτων τῆς ἐπὶ τοῦ Ὅρους Ὁμιλίας, ὡς καὶ τῆς ἀξίας αὐτῶν διὰ τὴν ζωὴν τῶν Χριστιανῶν.

Οὐσιαστικωτέραν βεβαίως ἀξίαν παρουσιάζει ἡ ἐργασία τοῦ Eichholz, «Auslegung der Bergpredigt, Neukirchen 1965»¹⁶⁷. Διὰ τῆς ἐργασίας ταύτης ὁ Eichholz ἐπανέρχεται συμπληρωματικῶς εἰς τὸ θέμα τοῦ προηγουμένου ἄρθρου του, τουτέστιν εἰς τὸ μεθοδολογικὸν θέμα τῆς ἐρμηνείας τῆς ἐπὶ τοῦ Ὅρους Ὁμιλίας, τονίζων ὅτι ἡ ἐρμηνεία τῆς ὀμιλίας ταύτης πρέπει νὰ παρέχῃ διὰ τοὺς ἀνθρώπους ἐκάστης ἐποχῆς τὴν πλήρη καὶ καθαρὰν κατανόησιν τῆς διδασκαλίας τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὡς ταύτην ἐξέφραζεν ἡ ὑπὸ τοῦ Κυρίου διατύπωσις τοῦ κειμένου της. Ὁ Eichholz ἐπαναλαμβάνει καὶ πάλιν ὅτι ἡ κατανόησις αὕτη δὲν εἶναι δυνατὴ ἐκτὸς τοῦ πλαι-

166. Ὁρα Georg Eichholz, *Tradition und Interpretation. Studien zum N.T. und zum Hermeneutik*, München 1965, 35-36.

167. Ὁρα 2. Aufl. 1970 καὶ 3. Aufl. 1975.

σίου, τὸ ὁποῖον δημιουργεῖ εἰς τὴν ὀμιλίαν ταύτην σύνολον τὸ κείμενον τοῦ κατὰ Ματθαῖον Εὐαγγελίου. Μόνον οὕτω καθίσταται δυνατὴ ἡ διακρίβωσις τοῦ θεολογικοῦ χαρακτῆρος τῆς ὀμιλίας ταύτης. Πρόκειται περὶ τοῦ χαρακτῆρος, τὸν ὁποῖον προσέδωκεν ὁ συντάκτης τοῦ Εὐαγγελίου εἰς ὄλον τὸ κείμενον αὐτοῦ. Ὁ Eichholz ἀντιλαμβάνεται οὕτω τὴν ὑπὸ τοῦ Ματθαίου ἔκθεσιν τῆς ἐπὶ τοῦ Ὑρουσ Ὁμιλίας, ἀλλὰ συγχρόνως καὶ ὡς διατύπωσιν ἀνταποκρινομένην ὑπευθύνως εἰς τὰς ἀνάγκας τοῦ πληρώματος τῆς χριστιανικῆς κοινότητος, πρὸς τὴν ὁποίαν ἀπηυθύνετο, καὶ χάριν τῆς ὁποίας προσέδωκεν εἰς τὸ κείμενον τοῦ Εὐαγγελίου του τὰς δι' αὐτοῦ ἐκφραζόμενας θεολογικὰς ἀποχρώσεις. Ἐπὶ τοῦ σημείου ἀκριβῶς τούτου ὁ Eichholz ἐπιστᾷ τὴν προσοχὴν τῶν ἐρμηνευτῶν εἰς τὴν προστασίαν τῆς ἐρμηνείας ἀπὸ ἀποχρώσεις καὶ τόπων, τοὺς ὁποίους δὲν παρουσιάζει τὸ κείμενον, καὶ τοὺς ὁποίους δὲν διενόηθη οὔτε αὐτὸς ὁ συντάκτης τοῦ Εὐαγγελίου¹⁶⁸.

Ὁ Eichholz τονίζει ὅτι ὁ Εὐαγγελιστὴς Ματθαῖος ἐντόνως διακατέχεται, κατὰ τὴν ἔκθεσιν τοῦ περιεχομένου τῆς ἐπὶ τοῦ Ὑρουσ Ὁμιλίας, ἀπὸ τὴν προσωπικὴν ἀνάμνησιν καὶ τὴν ζωηρὰν εἰκόνα τοῦ προσώπου καὶ τῆς διδασκαλίας τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ. Διὰ τοῦτο καὶ ἀντιλαμβάνεται τὴν ἐρμηνείαν τῆς Ὁμιλίας ταύτης καθαρῶς χριστολογικὴν. Κατ' αὐτόν, ἡ χριστολογικὴ αὕτη ἐρμηνεία συνιστᾷ τὴν αὐτονόητον ἀπαιτήσιν τοῦ κειμένου, διὸ καὶ ἀξιολογεῖ παλαιὰς καὶ νεωτέρας ἐρμηνείας τῆς ἐπὶ τοῦ Ὑρουσ Ὁμιλίας, ἐπὶ τῇ βάσει τῆς ἀπαιτήσεως ταύτης. Οὕτως ἀντιλαμβάνεται ὁ Eichholz τὸν Ματθαῖον ὄχι μόνον ὡς συλλέκτην καὶ συντάκτην τῶν λογίων τούτων τοῦ Κυρίου εἰς μίαν φιλολογικὴν ἐνότητα, ἀλλὰ ἐν ταυτῷ καὶ ὡς ἐρμηνευτὴν τούτων (σελ. 9). Αὐτὸ ἰσχύει κατὰ πρῶτον λόγον ὡς πρὸς τὴν προβολὴν τῆς θέσεως τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ ἔναντι τοῦ μωσαϊκοῦ νόμου. Διὰ τοῦτο ὁ Eichholz ἀντιλαμβάνεται τὰς ἀντιθέσεις τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ πρὸς τοὺς Ἰουδαίους ἐρμηνευτὰς τοῦ μωσαϊκοῦ νόμου ὡς ἀπαιτήσιν οὐσιαστικωτέρας ἐρμηνείας καὶ σοβαρωτέρας ἀντιμετωπίσεως τῶν διατάξεων τοῦ νέου νόμου. Ὁ Eichholz δηλαδὴ ἀντιλαμβάνεται τὰς ἀντιθέσεις ταύτας τοῦ Κυρίου ὡς διατύπωσιν τῆς προσωπικῆς ἀντιλήψεως τοῦ Ματθαίου περὶ τῆς θέσεως τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ ἔναντι τοῦ μωσαϊκοῦ νόμου καὶ οὐχὶ ὡς ἀντίθεσιν τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ πρὸς αὐτὰς ταύτας τὰς διατάξεις τοῦ ἐν τῇ Παλαιᾷ Διαθήκῃ νόμου τοῦ Θεοῦ. Ἡ ἀντίληψις αὕτη τοῦ Eichholz προβάλλει οὐσιαστικῶς τὸν χριστολογικὸν χαρακτῆρα τῆς ἐπὶ τοῦ Ὑρουσ Ὁμιλίας, ὁ ὁποῖος ἐκφράζει οὐσιαστικῶς τὴν διάθεσιν τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ πρὸς ἐξέψωσιν τοῦ κύρου τοῦ νόμου τῆς Παλαιᾶς Δια-

168. Πρβλ. Martin Buber, *Hinweise für Bibelkunde* (1936): «Das biblische Wort sei von den Situationen seiner Gesprochenheit nicht abzulösen». ὄρα παρὰ G. Eichholz, *Auslegung der Bergpredigt*, 3. Aufl., Neukirchen 1975, 18.

θήκης¹⁶⁹. Τὸ χωρίον Μτθ. 5,17-20 ἐκλαμβάνει ὁ Eichholz ὡς τὴν πλέον οὐσιαστικὴν ἔκφρασιν τῆς χριστολογίας συνόλου τῆς ἐπὶ τοῦ Ὁρους Ὁμιλίας, διὸ καὶ συσχετίζει τὸ χωρίον τοῦτο πρὸς τὸ χωρίον τῆς πρὸς Ρωμαίους Ἐπιστολῆς 10,4, παρὰ τὴν μεταξὺ αὐτῶν διαφορητικὴν γλωσσικὴν διατύπωσιν καὶ τὴν διάφορον χρῆσιν τῆς αὐτῆς διδασκαλίας. Ὅθεν, κατὰ τὸν Eichholz, ἡ θέσις τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ ἔναντι τοῦ νόμου τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης παρουσιάζεται ἢ αὐτὴ εἰς τὸν Ματθαῖον καὶ εἰς τὸν Παῦλον.

Ὁ Eichholz θεωρεῖ ἐξόχως σοβαρὰ καὶ τὰ ἐκ τῆς ἐρμηνείας τῆς ἐπὶ τοῦ Ὁρους Ὁμιλίας προβαλλόμενα προβλήματα, τὰ ὅποια δὲν ἐπιτρέπεται νὰ παραθεωροῦν οἱ ἐρμηνευταὶ αὐτῆς. Κατ' αὐτόν, τοιοῦτον βασικὸν πρόβλημα εἶναι τὸ προβληθὲν ὑπὸ τοῦ M. Dibelius¹⁷⁰, διὰ τῆς γνώμης αὐτοῦ, κατὰ τὴν ὁποίαν ὁ Ματθαῖος συνεκρότησε πρῶτος εἰς μίαν ἐνότητα τὸ κείμενον τῆς ἐπὶ τοῦ Ὁρους Ὁμιλίας, διὰ τῆς συλλογῆς λογίων διαφόρων ὁμιλιῶν τοῦ Κυρίου, ἐξαγγελθειῶν εἰς πολλὰς καὶ διαφόρους περιστάσεις τῆς ἐπιγείου ζωῆς του. Οὕτω δέχεται ὁ Eichholz ὅτι τὸ κείμενον τῆς ἐπὶ τοῦ Ὁρους Ὁμιλίας εἶναι προῖον τῆς συντακτικῆς ἐργασίας τοῦ Ματθαίου, ὁ ὅποιος ὑπῆρξεν, ὡς καὶ οἱ ἄλλοι Εὐαγγελισταί, συλλέκτης τῆς ἱστορικῆς εὐαγγελικῆς παραδόσεως, συντάκτης δὲ τῆς ἐπὶ τοῦ Ὁρους Ὁμιλίας, οὐχὶ διὰ τῆς ἀπλῆς συρραφῆς τῶν λογίων τῆς ἱστορικῆς παραδόσεως, ἀλλὰ κυρίως διὰ τῆς ὑπ' αὐτοῦ θεολογικῆς παρουσιάσεως τῶν λογίων τούτων τοῦ Κυρίου¹⁷¹.

Ὁ Eichholz θεωρεῖ εὐκολὸν τὴν διάκρισιν τῆς μορφῆς, τὴν ὁποίαν εἶχε πρὸ τῆς συντάξεως τῶν Εὐαγγελίων ἢ ἱστορικῆς εὐαγγελικῆς παράδοσις, ἀπὸ ἐκείνην τὴν ὁποίαν ἔλαβεν αὕτη εἰς τὰ εὐαγγελικὰ κείμενα, διὰ τῆς συγκρίσεως τούτων μεταξὺ τῶν. Προκειμένου εἰδικώτερον περὶ τῆς ἐπὶ τοῦ Ὁρους Ὁμιλίας, αἱ μεταξὺ τῶν Εὐαγγελιστῶν Ματθαίου καὶ Λουκᾶ διαφοραί, ὡς καὶ ἡ διασπορὰ πολλῶν ἐκ τῶν στίχων τῆς ὑπὸ τοῦ Ματθαίου ἐκθέσεως τῆς ὁμιλίας ταύτης εἰς διάφορα ἄλλα κεφάλαια τῆς ἐν τόπῳ πεδινῷ ὁμιλίας τοῦ Κυρίου, κατὰ τὴν ἔκθεσιν τοῦ Εὐαγγελιστοῦ Λουκᾶ, μαρτυροῦν ὅτι τὸ προεὐαγγελικὸν κείμενον τῆς ὁμιλίας ταύτης τοῦ Κυρίου ὑπῆρχε κατὰ μικρὰς

169. Πρβλ. E. Käsemann, *Das Problem des historischen Jesus. «Exegetische Versuche und Besinnungen»*, 6. Aufl., Göttingen 1970, I' 187-214. Ὁ Käsemann ὑπεραμύνεται ἐνταῦθα τῆς ἱστορικότητος τῶν ἀντιθέσεων τούτων πρὸς ἀντίκρουσιν τῶν ἀντιθέτων ἀπόψεων τοῦ R. Bultmann. Πρβλ. J. Broer, *Die Antithesen und der Evangelist Matthäus, Versuchen eine alte These zu revidieren*, BZ 1975, 58.

170. Ὁρα M. Dibelius, *Die Formgeschichte des Evangeliums*. 2. Aufl., Tübingen 1933, 247-250 καὶ 258. Τοῦ αὐτοῦ, *Die Bergpredigt. Botschaft und Geschichte. Gesammelte Aufsätze I'*: Zur Evangelienforschung, Tübingen 1953, 82. Ἐνταῦθα χαρακτηρίζεται ἢ ἐπὶ τοῦ Ὁρους Ὁμιλίας ὡς «das grosse Symbol für die christliche Lebensführung, das gewichtigste Zeugnis christlicher Ethik».

171. Πρβλ. M. Dibelius, *Die Formgeschichte des Evangeliums* 27,

ἐνότητας, ἐκάστη τῶν ὁποίων περιεῖχε λόγια ἢ παραβολικὰς παρομοιώσεις τοῦ Κυρίου ἐκ διαφόρων ὁμιλιῶν αὐτοῦ. Ταῦτα κατέταξε συστηματικῶς κατὰ θέματα ὁ Εὐαγγελιστὴς Ματθαῖος, ἀφοῦ προηγουμένως τὰ συνεσχέτισε πρὸς τὰ προβλήματα τῆς χριστιανικῆς κοινότητος τοῦ ἀμέσου περιβάλλοντός του¹⁷².

Κατὰ τὸν Eichholz, ὁ Dibelius, ὁ ὁποῖος ὑπεγράμμισε τὴν θεωρίαν τῆς συλλογῆς τοῦ ὕλικου τῆς ἐπὶ τοῦ Ὄρους Ὁμιλίας ὑπὸ τῶν Εὐαγγελιστῶν Ματθαίου καὶ Λουκᾶ, παρεθεώρησε τὴν ἐπὶ τοῦ ὕλικου τούτου συντακτικὴν ἐργασίαν τῶν Εὐαγγελιστῶν, ὡς καὶ τὴν καθόλου ἀξίαν τῆς θεολογικῆς σκέψεων των. Οἱ Εὐαγγελισταὶ οὗτοι ὄντως προβάλλουν τὸ ὑλικὸν τῆς ἱστορικῆς παραδόσεως μετὰ τῆς ὑπ' αὐτῶν θεολογικῆς ἐκτιμήσεως. Οὕτω παρουσιάζονται διαφυλάττοντες μὲν τὴν ἱστορικὴν παράδοσιν, παρέχοντες δὲ καὶ τὴν ἐπ' αὐτῆς ἀμεσον προσωπικὴν των μαρτυρίαν καὶ ἐγγύησιν. Ἡ μαρτυρία αὐτῶν σημαίνει ὅτι οὗτοι ὑπῆρξαν ἐκεῖνοι, οἱ ὁποῖοι συνεχῶς ἐβίβουν τοὺς λόγους τοῦ Ἰησοῦ, ὡς οἱ διαρκῶς παρόντες κατὰ τὰς ὁμιλίας του. Ὁ Eichholz ὑποστηρίζει περαιτέρω ὅτι ἡ ἐκάστοτε ἐπανάληψις τῶν λόγων τοῦ Κυρίου ὑπὸ τῶν Μαθητῶν του ἐνώπιον τῶν πιστῶν δὲν ἦτο ἀρκετὴ. Ἐπεβάλλετο πάντοτε ἡ ὀρθὴ ἔρμηνεῖα αὐτῶν, ἡ ὁποία καὶ ἐγένετο διὰ τῆς νέας ἐκάστοτε προσωπικῆς των μαρτυρίας περὶ τῆς ἀξίας της. Πρὸς τοῦτο δὲ οἱ μόνοι ἀρμόδιοι ἦσαν ἐκεῖνοι, οἱ ὁποῖοι ἀπ' ἀρχῆς εἶχον βιώσει προσωπικῶς τὴν παράδοσιν αὐτήν, ὡς ἱστορικὴν πραγματικότητα. Οὕτω κατανοεῖ ὁ Eichholz καὶ τὴν ἐλευθέραν χρῆσιν τῆς παραδόσεως ταύτης ὑπὸ ἐκάστου τῶν Εὐαγγελιστῶν. Τὴν ἐλευθέραν χρῆσιν τῆς παραδόσεως ταύτης θεωρεῖ ὁ Eichholz βασικὸν στοιχεῖον διὰ τὴν ἔρμηνεῖαν τῶν εὐαγγελικῶν κειμένων, καθόσον μόνον ὑπὸ τὴν προϋπόθεσιν ταύτης καθίσταται δυνατὴ ἡ ἀναζήτησις τοῦ

172. Ὅρα G. Eichholz, ἐνθ' ἀν., 13. Τὴν θεωρίαν τῆς προϋπάρξεως προεωαγγελικοῦ κειμένου, περιέχοντος τὴν ἱστορικὴν παράδοσιν τῶν λόγων τοῦ Κυρίου, διετύπωσε πρῶτος ὁ J. G. Eichhorn (*Einleitung in das N.T.*, Leipzig 1802, 2. Aufl. 1820, 455-672). Πρβλ. H. J. Holtzmann, *Die Synoptiker*, Tübingen / Leipzig 1863, 2. Aufl. 1901. — R. P. Wernle, *Die synoptische Frage*, Freiburg 1899, (οὗτος ὑπῆρξεν ὁ εισηγητὴς τοῦ ὄρου «Q uelle»). S. Schulz, Q. *Die Spruchquelle der Evangelisten* 15. Τὴν ὑπαρξίν προεωαγγελικοῦ κειμένου ἀπεδέχθησαν καὶ οἱ J. Wellhausen, A. von Harnack, Th. Soiron, J. Jeremias (βρα «*Zur Hypothese einer schriftlichen Logienquelle*» Q. ZNW 29, 1930, 147-149), W. Bussmann (βρα «*Hat es nie eine schriftliche Logienquelle gegeben?*» ZNW 31, 1932, 23-32). Μετ' αὐτοὺς παρηγωνίσθη ἡ ἄποψις αὕτη. Ὅρα D. Lührmann, *Rezension zu Schulz, Q. Die Spruchquelle der Evangelien*. «*Evangelische Kommentare*» 6. 1973, 244-245. — Μετὰ τὸ ἔτος 1959 ἡ θεωρία αὕτη ἐπανεπροβλήθη ἐντονώτερον. Ὅρα H. E. Tödt, *Der Menschensohn in der synoptischen Ueberlieferung*, Gütersloh 1959. D. Lührmann, *Die Redaktion der Logienquelle*, Neukirchen 1969, 12 ἐξ. U. Luz, *Die wiederendecete Logienquelle*. *Evang. Theol.* 33, 1973, 527-533. G. Streckler, *Der Weg der Gerechtigkeit* 12.

καθόλου θεολογικοῦ χαρακτήρος, τὸν ὁποῖον ἕκαστος Εὐαγγελιστῆς προσέδωκεν εἰς τὸ Εὐαγγέλιόν του, διὰ τῆς ἐργασίας τῆς συντάξεως. Ὁ Eichholz ὑποστηρίζει ὅτι ἄνευ τοῦ χαρακτήρος τούτου δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ κατανοηθοῦν οὔτε αὐταὶ αἱ διατάξεις τῆς ἐπὶ τοῦ Ὄρους Ὁμιλίας, καθόσον αἱ βασικαὶ θεολογικαὶ ἀποχρώσεις ἐκάστου Εὐαγγελίου ἀντανακλοῦν δι' ὅλων τῶν θεμάτων καὶ τῶν μερῶν τοῦ περιεχομένου του, τοῦ ὁποίου καὶ συνιστοῦν τὸ πλεόν οὐσιαστικὸν χαρακτηριστικόν. Ταῦτα σημαίνουν ὅτι ὁ λόγος τοῦ Κυρίου, κατὰ τὰ χωρία τοῦ Ματθ. 7,24-29 καὶ 28,19-20, δὲν κατανοεῖται ἀπλῶς ὡς μία ἱστορικὴ παράδοσις τῆς θεικῆς διδασκαλίας, ἀλλὰ περισσότερον τούτου ὡς μία διαρκῶς ἐπαναλαμβανομένη κλῆσις πρὸς πάντας τοὺς ἀνθρώπους¹⁷³.

Ὁ Eichholz ἀντιλαμβάνεται τὸ τέλος τοῦ κατὰ Ματθαῖον Εὐαγγελίου ὡς ἐπάνοδον εἰς τὸ τέλος τῆς ἐπὶ τοῦ Ὄρους Ὁμιλίας καὶ δὴ εἰς τὴν περὶ ὑπακοῆς ἐντολὴν τοῦ Κυρίου πρὸς τοὺς Μαθητάς του (Ματθ. 5,13-16· 20· 48). Διὰ τὸν Eichholz, ἡ ἀφοσίωσις τῶν Μαθητῶν εἰς τὸν Ἰησοῦν Χριστὸν εἶναι ταυτόσημος πρὸς τὴν ὑπ' αὐτῶν τήρησιν τῶν διατάξεων τῆς ἐπὶ τοῦ Ὄρους Ὁμιλίας. Τοῦτο ἄλλωστε γίνεται σαφές καὶ διὰ τῆς παραβολῆς τοῦ βασιλικοῦ γάμου, κατὰ τὸν ὁποῖον ἀπεπέμφθη ἐξ αὐτοῦ ὁ μὴ ἔχων «ἐ ν δ υ μ α γ ά μ ο υ». Δι' αὐτῆς δηλοῦται ὅτι, ἐνῶ ἡ πρόσκλησις τοῦ Θεοῦ εἰς τὸν γάμον τοῦ Ἰησοῦ του εἶναι γενικὴ καὶ ἡ προσέλευσις ὑποχρεωτικὴ, ἡ ἀπρεπὴς ἐμφάνισις εἰς αὐτὸν ἐκφράζει τὴν κακίαν τῆς ἀνυπακοῆς εἰς τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ (πρβλ. Ματθ. 22,12. 25,31-46). Διὰ τοῦτο καὶ ἡ ὑπὸ τοῦ Θεοῦ κρίσις πάντων, ἡ ὁποία πάλιν βασιλεύεται εἰς τὴν πρὸς πάντας θεικὴν ἀγάπην¹⁷⁴. Κατὰ τὴν Eichholz, ὁ Εὐαγγελιστῆς Ματθαῖος προβάλλει εἰς ὅλην τὴν ἔκτασιν τοῦ Εὐαγγελίου του τὴν ἀξίωσιν τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ πρὸς τοὺς Μαθητάς του περὶ ὑποταγῆς αὐτῶν εἰς τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ. Ὁ Eichholz διακρίνει μάλιστα ὅτι τοῦτο τονίζεται ὑπὸ τοῦ Εὐαγγελιστοῦ Ματθαίου δι' ὅλων ἐκείνων τῶν χωρίων αὐτοῦ, τὰ ὁποία συνιστοῦν ἀποκλειστικῶς εἰδικὰς του πληροφορίας (S o n d e r g u t). Ἡ μοναδικότης τοῦ Ματθαίου ἐπὶ τῶν πληροφοριῶν τούτων σημαίνει ὅτι ὁ Εὐαγγελιστῆς οὗτος ἐκφράζει τὴν ἐπὶ τοῦ προκειμένου προσωπικὴν του φροντίδα πρὸς διάσωσιν καὶ αὐτῆς τῆς ἱστορικῆς παραδόσεως, χάριν τῆς εἰς αὐτὸν ἐμπεπιστευμένης ἐκκλησιαστικῆς κοινότητος. Ὅθεν ὁ Eichholz ὑποστηρίζει ὅτι ἡ θεολογία τοῦ κατὰ Ματθαῖον Εὐαγγελίου ἐκφράζεται ἐξ Ἰσου

173. Τὰ αὐτὰ τρίζονται καὶ ὑπὸ τῶν G. Bornkamm - Gerhard Barth - Heinz Joachim Held, εἰς τὸ ἔργον των «*Ueberlieferung und Auslegung im Matthaus*», 4. Aufl., Neukirchen 1965, 288. Καὶ ἐνταῦθα προβάλλεται τὸ χωρίον Ματθ. 28, 19-20, ὡς ἐντολὴ ἅμα καὶ κλῆσις τοῦ ἀναστάντος πρὸς τὴν δικαιοσύνην τοῦ Θεοῦ, τὴν κειμένην πολὺ πέραν τῆς δικαιοσύνης τῶν Φαρισαίων.

174. Πρβλ. G. Bornkamm - G. Barth - H. J. Held ἐνθ' ἄν., 18. Ὁ Bornkamm παρατηρεῖ ἐνταῦθα ὅτι ἡ μέλλουσα κρίσις θὰ συντελεσθῇ κυρίως διὰ τοὺς μαθητάς καὶ τοὺς ὁπαδοὺς τοῦ Κυρίου, καθόσον οὐδὲν δι' αὐτοὺς ὑπάρχει ἐλαφρυντικὸν προνόμιον.

διὰ τῆς ἐπιλογῆς καὶ τῆς διατάξεως τοῦ ὑλικοῦ τοῦ Εὐαγγελίου του, ὡς καὶ διὰ τῆς ἐπ' αὐτοῦ προσωπικῆς συντακτικῆς του ἐργασίας. Ταῦτα συνάγονται ἀπὸ τὸ διάγραμμα καὶ τὸ πλαίσιον ἐκθέσεως τοῦ ὅλου περιεχομένου τοῦ Εὐαγγελίου του (πρβλ. Μτθ. 4,23 καὶ 9,35)¹⁷⁶. Ἐπαναλαμβάνεται καὶ πάλιν, ὅτι ὁ Eichholz νοεῖ τὴν θεολογίαν τοῦ κατὰ Ματθαῖον Εὐαγγελίου, ὡς καθαρὰν χριστολογίαν (17). Τοῦτο σημαίνει ὅτι ὁ Εὐαγγελιστὴς ὑπογραμμίζει τὴν χριστολογικὴν ἀπόχρωσιν τοῦ ὑπ' αὐτοῦ χρησιμοποιουμένου ὑλικοῦ τῆς ἱστορικῆς ἀποστολικῆς παραδόσεως τῆς ἐπὶ τοῦ Ὑρουσ Ὀμιλίας¹⁷⁷. Κατὰ τὸν Eichholz, τὰ εὐαγγελικὰ κείμενα, ὡς ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ, ἐκφράζουν ἐκτὸς τῆς διδασκαλίας τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ τὴν εἰς τὸ πρόσωπόν του συνάντησιν Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων, εἰς τοὺς ὁποίους ἔχουν ἐν τόπῳ καὶ χρόνῳ προσωπικῶς παραδοθῆ τὰ λόγια ταῦτα. Τοῦτο σημαίνει ὅτι ὁ Κύριος τῆς εὐαγγελικῆς παραδόσεως εἶναι ὁ Κύριος καὶ τῶν ἀνθρώπων ἐκάστης ἐποχῆς. Διὰ τοῦτο καὶ ἡ δύναμις τῶν λόγων τῆς ἐπὶ τοῦ Ὑρουσ Ὀμιλίας εἶναι ἡ θεϊκὴ δύναμις αὐτοῦ τούτου τοῦ ζῶντος καὶ πρὸς τὸν κόσμον ὀμιλοῦντος Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐπὶ πάντων τῶν φλεγόντων θεμάτων τῆς καθημέραν ζωῆς τῶν εἰς αὐτῶν πιστευόντων (Μτθ. 28,20).

Τέλος παρατηρεῖται, ὅτι ὁ Eichholz ἀσκεῖ κριτικὴν ἐπὶ τῶν διαφορῶν ἀπόψεων περὶ τῶν ἀκροατῶν τῆς ἐπὶ τοῦ Ὑρουσ Ὀμιλίας, αἱ ὁποῖαι διευτυπώθησαν ἀπὸ τοῦ Johannes Weiss¹⁷⁷ μέχρι καὶ τοῦ G. Strecker¹⁷⁸, καὶ ὅτι ὁ ἐρευνητὴς οὗτος ἀποδέχεται πάντας τοὺς Χριστιανούς ὡς ἐκείνους, πρὸς τοὺς ὁποίους ὁ Κύριος ἀπευθύνει ταύτην (24). Κατὰ τὸ Μτθ. 28,19, ἀποστολὴ τῆς Ἐκκλησίας εἶναι ἡ εἰς πάντα τὰ ἔθνη ἐπέκτασις τοῦ κηρύγματος τῶν λόγων

175. Ὁ στίχος 11,23 ἐπαναλαμβάνεται σχεδὸν ἀντολεξεῖ εἰς τὸ χωρίον 9.35. Τοῦτο σημαίνει ὅτι ὁ Ματθαῖος περικλείει ἐντὸς τῶν στίχων τούτων τὰ κεφάλαια 5-7 καὶ 8-9 ὡς μίαν ἐνότητα. Σημασίαν δὲ ἔχει ἡ συγκρότησις τῶν κεφαλαίων 5-7 μόνον διὰ λόγων τοῦ Κυρίου, τῶν 8-9 διὰ τῆς συλλογῆς δέκα θαυμάτων. Ἡ ἐν συνεχείᾳ ἐκθεσις τῶν δύο τούτων μερῶν σημαίνει ὅτι οἱ θεϊκοὶ λόγοι τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐπεσφραγίζοντο πάντοτε διὰ θαυμάτων. Σκοπὸς δὲ τούτων ἦτο ἡ ἔμπρακτος ἐκφρασις τῆς παρουσίας τοῦ Θεοῦ ἐν τῷ προσώπῳ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ. Τοῦτο σημαίνει ὅτι οἱ ἐσχατολογικοὶ λόγοι τοῦ Κυρίου ἐπεσφραγίζοντο καὶ δι' ἐσχατολογικῶν πράξεων. Τὴν συνείδησιν ταύτην τοῦ Εὐαγγελιστοῦ Ματθαίου ἐκφράζουν ἐν συνεχείᾳ καὶ τὰ κεφάλαια 10-11, ὡς ἀρχὴ μάλιστα τῆς συντακτικῆς του ἐργασίας, καθόσον εἰς τὰ κεφάλαια ταῦτα γίνεται περισσότερον σαφές ὅτι ὁ Εὐαγγελιστὴς θέλει πάντοτε τὸ πρόσωπον τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ εἰς τὸ κέντρον τῶν λόγων καὶ τῶν πράξεών του. Τοῦτο προβάλλεται κατ' ἐξοχὴν εἰς τὰ χωρία 11,28-30 καὶ 16,6. Μάλιστα εἰς τὸ πρῶτον τούτων ἡ λέξις «ζ υ γ δ ς» σημαίνει ἀκριβῶς αὐτὰς ταύτας τὰς διατάξεις τῆς ἐπὶ τοῦ Ὑρουσ Ὀμιλίας.

176. Πρβλ. G. Bornkamm - G. Bath - H. J. Held ἐνθ' ἄν., 46.

177. Ὁρα J. Weiss, *Die Schriften des Neuen Testaments*, 3. Aufl. Leipzig 1917, I' 250 ἐξ.

178. Ἐνθ' ἄν., 106.

τούτων τοῦ Κυρίου. Οὕτω πρέπει, κατὰ τὸν Eichholz, νὰ νοηθῆ ἀνοιχτὸς ὁ κύκλος τῶν μελῶν τῆς Ἐκκλησίας, καὶ ἄρα καὶ τῶν ἀκροατῶν τῶν εἰς τὴν ἐπὶ τοῦ Ὁρους Ὀμιλίαν λόγων τοῦ Κυρίου. Ὡς δὲ πρὸς τὸν τόπον τῆς ὑπὸ τοῦ Κυρίου ἐξαγγελίας τοῦ περιεχομένου τῆς Ὀμιλίας ταύτης ὁ Eichholz ἐκλαμβάνει, κατὰ τὰς ἀπαιτήσεις τῆς Formgeschichte, τὴν ἔννοϊαν τῆς λέξεως «ὄ ρ ο ς» τυπολογικῶς καὶ οὐχὶ τοπογραφικῶς¹⁷⁹. Ὁ Eichholz κατακλείει τὴν ἔρευναν αὐτοῦ διὰ τῆς ἐν συνεχείᾳ κατὰ στίχον ἐρμηνείας τοῦ κειμένου τῆς ἐπὶ τοῦ Ὁρους Ὀμιλίας.

Ὁ Hans-Theo Wrege παρουσίασε τὴν πλέον ἐμπερισταμένην ἔρευναν εἰς τὴν ἐπὶ τοῦ Ὁρους Ὀμιλίαν, διὰ τῆς ἐργασίας του «Die Überlieferungsgeschichte der Bergpredigt, Tübingen, 1968». Ὁ συγγραφεὺς τοῦ ἔργου τούτου προσεπάθησε νὰ πραγματοποιήσῃ καθ' ὑπαγόρευσιν τῶν ἀπαιτήσεων καὶ τῶν τριῶν μεθόδων, ἥτοι τῆς ἱστοριοφιλολογικῆς κριτικῆς, τῆς ἱστορίας τῶν φιλολογικῶν μορφῶν, καὶ τῆς ἱστορίας τῆς συντάξεως, τὸ ὄνειρον τῶν παλαιότερων ἐρευνητῶν, νὰ πλησιάσῃ δηλαδὴ ὅσον τὸ δυνατόν περισσότερον τὴν προφορικὴν παράδοσιν τῆς πρώτης Ἐκκλησίας ἐπὶ τοῦ περιεχομένου τῆς ἐπὶ τοῦ Ὁρους Ὀμιλίας, ἥτοι ὡς αὕτη ἦτο γνωστὴ πρὸ τῆς καταγραφῆς της εἰς τὰ δύο εὐαγγελικὰ κείμενα. Ἡ ἐργασία αὕτη βασιζέται κυρίως εἰς τὴν ἔκθεσιν τοῦ κατὰ Ματθαῖον Εὐαγγελίου, ἐν συνεχείᾳ δὲ καὶ εἰς ὅλα τὰ πρὸς αὐτὴν παράλληλα χωρία τῶν ἄλλων βιβλίων τῆς Καινῆς Διαθήκης. Ὁ Wrege ἀφορμᾶται ἐνταῦθα ἐκ τῆς σκέψεως, κατὰ τὴν ὁποίαν ἡ φιλολογικὴ σύγκρισις τῶν δύο ἀντιστοίχων τούτων ὁμιλιῶν τοῦ Ματθαίου καὶ τοῦ Λουκᾶ, ἰδίᾳ δὲ τῶν μεταξὺ τούτων διαφορῶν, συνηγορεῖ ὑπὲρ τῆς μὴ ἐξαρτήσεως ἀμφοτέρων ἐκ μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς κοινῆς πηγῆς λογίων τοῦ Κυρίου («Q»). Κατὰ τὸν Wrege, τοῦτο συνάγεται καὶ ἐκ τῆς ἐφαρμογῆς, κατὰ τὴν ἔρευναν τοῦ κειμένου τῆς ὁμιλίας ταύτης, τῶν ἀπαιτήσεων τῆς Redaktionsgeschichte. Ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ἀπαιτήσεων τούτων διαπιστοῦται ὅτι ὁ Εὐαγγελιστὴς Ματθαῖος προβάλλει τὴν ζωὴν καὶ τοὺς λόγους τοῦ Κυρίου ὡς τὴν ἐκπλήρωσιν τῶν ἐπαγγελιῶν τῆς Π.Δ. Ὁ Wrege, προκειμένου περὶ πληροφοριῶν τὰς ὁποίας παρέχει μόνον ὁ Εὐαγγελιστὴς Ματθαῖος, θεωρεῖ τὸν Εὐαγγελιστὴν τοῦτον ὡς τὸν μόνον ὑπεύθυνον διὰ τὰς πληροφορίας ταύτας. Θεωρεῖ δὲ ὡς τοιαύτας πληροφορίας καὶ τὰς κατὰ τὴν ἐπὶ τοῦ Ὁρους Ὀμιλίαν ἀντιθέσεις τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ πρὸς τοὺς Γραμματεῖς καὶ τοὺς Φαρισαίους, τοὺς διδασκάλους τοῦ μωσαϊκοῦ νόμου. Ἀντιστοίχως τονίζει ὁ ἐρευνητὴς οὗτος, ὅτι ὁ Εὐαγγελιστὴς

179. Πρβλ. J. Jeremias, G. Kittel's, *Theol. Wortb. zum N.T.* IV, 875. H. J. Schoeps, *Theologie und Geschichte des Judentums*, Tübingen 1949, 93. L. Goppelt, *Typos* 1939, 78.

Ματθαῖος δὲν εὐθύνεται διὰ τὴν ὑπὸ τῶν ἄλλων Εὐαγγελιστῶν ἀποσιώπησιν στοιχείων τῆς εὐαγγελικῆς παραδόσεως, τὰ ὅποια αὐτὸς μόνος παρέχει. Περὶ τοῦ ὑλικοῦ τούτου ὁ Wrege παρατηρεῖ ὅτι οὐδεμία εἶναι δυνατὸν νὰ γίνῃ ἔρευνα. Τὸ μόνον τὸ ὅποιον εἶναι δυνατὸν νὰ λεχθῇ περὶ αὐτοῦ εἶναι ἡ ἀναγνώρισις τῆς υπάρξεώς του πρὸ τῆς συντάξεως τοῦ περισώσαντος αὐτὸ κατὰ Ματθαῖον Εὐαγγέλιον. Τὸ ὑλικὸν τοῦτο ὁ Wrege χαρακτηρίζει ὡς δευτερεῖον καὶ ὡς δυνάμενον οὕτω νὰ παραλειφθῇ. Κατ' αὐτόν, τοῦτο σημαίνει ὅτι οἱ δύο Εὐαγγελισταί, ὁ Ματθαῖος καὶ ὁ Λουκᾶς, ὡς συντάκται τῶν δύο ἐκθέσεων τοῦ περιεχομένου τῆς ἐπὶ τοῦ Ὁρους, ἢ τῆς ἐν ἀτόπῳ πεδινῷ», Ὁμιλίας τοῦ Κυρίου δὲν ἐπεξεργάσθησαν ἐλευθέρως τὸ θεολογικὸν των διάγραμμα, ἀλλ' ὅτι ἕκαστος τούτων εἰργάσθη κατ' ἐπιταγὴν τῶν ἀπαιτήσεων τοῦ περιβάλλοντός του, πρὸς τὰς ὁποίας καὶ ἠναγκάσθησαν νὰ προσαρμόσουν τὰς προκατεσκευασμένας εὐαγγελικὰς παραδόσεις τῆς πρώτης Ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας. Ὁ Wrege προσπαθεῖ οὕτω καθ' ὅλην τὴν ἔκτασιν τῆς ἐργασίας του νὰ διακρίνῃ τὸ κείμενον τῶν λόγων τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἀπὸ τὰς ἐπ' αὐτοῦ προκατεσκευασμένας διατυπώσεις τῆς πρώτης Ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας, ὡς αὗται ὑψηγορεῦντο ἐκ τῶν διδασκτικῶν ἀναγκῶν τῶν μελῶν τῆς. Κατὰ τὸν Wrege, καὶ αἱ προκατασκευαὶ αὗται διακρίνονται ἔναντι αὐτοῦ τούτου τοῦ κηρύγματος καὶ τῆς διδαχῆς τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ εἰς ἐκείνας, αἱ ὁποῖαι ἔγιναν κατ' ἐπιταγὴν τῶν ἀναγκῶν τῶν ἐξ Ἰουδαίων Χριστιανῶν, καὶ εἰς τὰς ἄλλας, αἱ ὁποῖαι ἔγιναν κατ' ἐπιταγὴν τῶν ἀναγκῶν τῶν ἐξ Ἐθνῶν Χριστιανῶν. Κατὰ τὸν Wrege, ἡ διάκρισις αὕτη προσδιορίζει ἀποφασιστικῶς καὶ τὸν χαρακτῆρα τῆς συντακτικῆς ἐργασίας ἐκάστου τῶν Εὐαγγελιστῶν.

Ὁ Wrege ὑποδιαιρεῖ τὴν ἐργασίαν ταύτην εἰς τέσσαρα μέρη. Εἰς ἕκαστον δὲ τούτων προσπαθεῖ νὰ προσδιορίσῃ τρία τινά: α) τὴν ἀρχικὴν μορφήν τοῦ κηρύγματος τῆς ἐπὶ τοῦ Ὁρους Ὁμιλίας· β) τὰς ἐπ' αὐτοῦ ὑπὸ τῆς πρώτης Ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας γενομένας διατυπώσεις μέχρι τῆς στιγμῆς τῆς συντάξεως, ὑπὸ τῶν Εὐαγγελιστῶν Ματθαίου καὶ Λουκᾶ, τῶν δύο ἀντιστοίχων ἐκθέσεων· γ) τὸ ἐπὶ τῶν προκατεσκευασμένων διατυπώσεων τούτων συντακτικὸν ἔργον ἐκάστου τῶν Εὐαγγελιστῶν. Οὕτως ἐξετάζει ὁ Wrege, μετὰ σύντομον εἰσαγωγὴν (1-5), εἰς μὲν τὸ πρῶτον μέρος τὰ κείμενα τῶν Μακαρισμῶν (5-34), εἰς δὲ τὸ δεύτερον τὰ κείμενα τῶν «ἀντιθέσεων» (Μτθ. 5,17-48), καὶ ἐν συνεχείᾳ τὸ κείμενον τῶν χωρίων Μτθ. 6,1-7, 14 (35-135). Εἰς τὸ τρίτον πάλιν μέρος ἐξετάζει τὸ κείμενον τῆς εἰς τὸ τέλος τῆς ἐπὶ τοῦ Ὁρους Ὁμιλίας (Μτθ. 7,15-27) παραβολῆς περὶ τῆς οἰκοδομῆς οἰκίας (136-155), καὶ εἰς τὸ τέταρτον μέρος ἀναφέρεται εἰς τὸ περὶ τῆς βλασφημίας τοῦ Ἁγίου Πνεύματος λόγιον τοῦ Κυρίου (Μτθ. 12,32 καὶ Λκ. 12,10), ὡς καὶ εἰς τὰς προϋποθέσεις τῆς ἐξαγγελίας τοῦ λογίου τούτου. Εἰς ὅλην τὴν ἔκτασιν τῆς παρούσης ἐργασίας ὁ συντάκτης αὐτῆς συσχετίζει ὅλας τὰς λέξεις, τὰς ἐκφράσεις, καὶ τὰ λόγια τῆς ἐπὶ τοῦ Ὁρους Ὁμιλίας τοῦ Ματ-

θαίου πρὸς ὅλα τὰ παράλληλα καὶ συγγενῆ τούτων χωρία, οὐ μόνον τῆς ἀντιστοίχου ἐκθέσεως τοῦ Εὐαγγελιστοῦ Λουκᾶ, ἀλλὰ καὶ τῶν ἄλλων κειμένων τῆς Κ.Δ., ὡς καὶ τῶν ἔργων τῶν Ἀποστολικῶν Πατέρων.

Εἰς τὴν σύντομον Εἰσαγωγὴν του (1-4) ὁ Wrege ἀφορμᾶται ἀπὸ τῶν θέσεων τῆς πλέον ἀσφαλοῦς συγχρόνου θεωρήσεως τοῦ «Συνοπτικοῦ Προβλήματος», τουτέστιν ἀπὸ τῆς πεποιθήσεως, κατὰ τὴν ὁποίαν τὸ κατὰ Μᾶρκον Εὐαγγέλιον καὶ ἡ πηγὴ τῶν λογίων «Q» ἀποτελοῦν τὰς βασικὰς πηγὰς τῶν Εὐαγγελιστῶν Ματθαίου καὶ Λουκᾶ. Ἡ πεποιθήσις αὕτη προϋποθέτει τὴν ὑπαρξίν πρὸ τῆς συγγραφῆς τῶν Εὐαγγελίων τούτων τῆς γραπτῆς ταύτης πηγῆς τῶν λογίων, τῆς «Q», τὸ κείμενον τῆς ὁποίας καὶ ἀπετέλεσε τὴν βᾶσιν τῆς ἐκθέσεως τῆς ἐπὶ τοῦ Ὁρους Ὀμιλίας τοῦ Εὐαγγελιστοῦ Ματθαίου καὶ τῆς ἐν τόπῳ πεδιῶ ὀμιλίας τοῦ Λουκᾶ. Ἐνταῦθα ὁ Wrege παρατηρεῖ, ὅτι ἡ μέθοδος τῆς Formgeschichte ἔδωκε νέαν ὄθησιν εἰς τὴν ἔρευναν τῆς φιλολογικῆς διακρίσεως τῶν ἐπὶ μέρους περικοπῶν κατὰ ἐνότητα. Οὕτω διακρίνει ἐπὶ τῇ βᾶσει τῶν δεδομένων τῆς Formgeschichte τὸ κείμενον τῆς ἐπὶ τοῦ Ὁρους Ὀμιλίας: α) εἰς τὸν ἐν αὐτῇ ἱστορικὸν πυρῆνα τῶν λογίων τοῦ Κυρίου· β) εἰς τὴν ὑπὸ τῆς πρώτης Ἐκκλησίας, ἀπὸ τῆς ἀναστάσεως τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, μέχρι τῆς συγγραφῆς τῶν Εὐαγγελίων, χρῆσιν καὶ παράδοσιν τοῦ πυρῆνος τούτου· γ) εἰς τὰς ἐξαρτήσεις τῆς παραδόσεως ταύτης ἀπὸ τὸ ἐκάστοτε περιβάλλον καὶ τὰς ἐπιτακτικὰς ἀνάγκας τῶν πιστῶν. Ὁ Wrege παρατηρεῖ ἐνταῦθα, ὅτι ἡ συλλογὴ τῶν λογίων τοῦ Κυρίου ὑπηρετήθη τὸ πρῶτον ἀπὸ τὸ περι αὐτῶν ἐνδιαφέρον τῶν κατὰ τόπους χριστιανικῶν κοινοτήτων, ὡς καὶ ἐκ τῶν διδακτικῶν ἀναγκῶν. Τὸ γεγονός τοῦτο θεωρεῖ ὁ Wrege ὡς τὴν σοβαρωτέραν αἰτίαν τῆς ἀσφαλοῦς φιλολογικῆς ἐκφράσεως τῆς πηγῆς τῶν λογίων γενικώτερον. Ὡς γνωστόν, ὁ R. Bultmann στηρίζει εἰς τὸ αὐτὸ γεγονός τὴν δυνατότητα διακρίσεως τῶν λογίων τούτων κατὰ ομάδας, ἐκ τῆς ἐπ' αὐτῶν ἐπίδράσεως τοῦ περιβάλλοντός των, ὥστε κύριον φιλολογικὸν χαρακτηριστικὸν τούτων νὰ θεωρῆται ἀκριβῶς ἡ ἐπ' αὐτῶν ἐπίδρασις τοῦ περιβάλλοντος τῆς παραδόσεώς των. Ὑπενθυμίζεται ὅτι ὁ Joachim Jeremias ὑπεγράμμισε τὴν ἄλλην ὄψιν τῆς συλλογῆς τῶν λογίων, τουτέστι τὴν ἀξίαν τῆς προφορικῆς παραδόσεως αὐτῶν, τῆς ὁποίας παράλληλον συνίστα καὶ ἡ παράδοσις τῶν διαφόρων ἀποφθεγμάτων τῶν μεγάλων Ραββίνων. Κατὰ τὸν Wrege πάντως, ἡ ἀνάλυσις τοῦ κειμένου τῆς ἐπὶ τοῦ Ὁρους Ὀμιλίας, συμφώνως πρὸς τὰς ἀπαιτήσεις τῶν δύο μεθόδων, ἦτοι τῆς Form- καὶ τῆς Redaktionsgeschichte, βοηθεῖ εἰς τὴν ἀποφυγὴν τῆς ἀκρίτου χρήσεως τῆς πηγῆς «Q», ὡς γραπτῆς πηγῆς τῶν Εὐαγγελιστῶν Ματθαίου καὶ Λουκᾶ. Εἰς τὸ σημεῖον ἀκριβῶς τοῦτο ὁ Wrege θεωρεῖ ὡς ἀναγκαίαν τὴν συμβολὴν τῆς ἐρέυνης διὰ τῆς ἐφαρμογῆς τῆς Redaktionsgeschichte, καθόσον πιστεύει ὅτι δι' αὐτῆς διαφωτίζονται αἱ διὰ τῆς συντακτικῆς ἐργασίας φιλολογικαὶ ἀποχρώσεις τοῦ κειμένου.

Ἐν συνεχείᾳ ὁ Wrege, ἀναφερόμενος εἰς τὴν θεωρίαν τῆς γραπτῆς πηγῆς τῶν λογίων («Q»), παρατηρεῖ ὅτι, ἂν οἱ Εὐαγγελισταὶ Ματθαῖος καὶ Λουκᾶς ἐχρησιμοποίησαν τὸ αὐτὸ κείμενον, τότε πρέπει νὰ ἀποδοθῇ εἰς τὸν πρῶτον ἢ εὐθὺν ἕλων τῶν δευτερευούσης σημασίας προσθηκῶν, ὡς εἶναι λ.χ. αἱ ἀντιθέσεις τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ πρὸς τοὺς Ἰουδαίους ἐρμηνευτὰς τοῦ νόμου. Πάντως θεωρεῖ ὁ Wrege ἀδύνατον τὴν ὑπὸ τοῦ Εὐαγγελιστοῦ Λουκᾶ παράλειψιν τῶν ἐπὶ πλέον χωρίων τούτων τοῦ Ματθαίου, τοσοῦτω μᾶλλον καθόσον εἰς οὐδὲν ἄλλο κείμενον διεσώθη ἕχνος τι ἐκ τῶν ἀντιθέσεων τούτων. Πρὸς τούτοις ὁ Wrege ὑποστηρίζει ὅτι τὴν ἔκθεσιν τοῦ Ματθαίου διακρίνει ἡ τάσις τῆς ἐμπράκτου ἐφαρμογῆς τῶν λογίων τοῦ Κυρίου καὶ ὅτι ἡ τάσις αὕτη ἐκφράζει ἀκριβῶς τὴν ἐπὶ τοῦ ὕλικου τῆς ἱστορικῆς παραδόσεως ἐργασίαν συντάξεως τοῦ Εὐαγγελιστοῦ. Πάντως τὰ λόγια ταῦτα τῶν ἀντιθέσεων τοῦ Κυρίου, ἂν καὶ συνιστοῦν, κατὰ τὸν Wrege, προσθήκας δευτερευούσης σημασίας, ἀποτελοῦν παράδοσιν προγενεστέραν τῆς συντακτικῆς ἐργασίας τοῦ Ματθαίου. Ὁ Wrege δὲν δέχεται τὴν πηγὴν τῶν λογίων («Q») ὡς ἀπολύτως θετικὸν πόρισμα τῆς ἐπιστημονικῆς ἐρεύνης. Παρὰ ταῦτα κάμνει λόγον περὶ τῆς θεωρίας «τῶν δύο πηγῶν», δίδει δὲ προτεραιότητα εἰς τὸ κατὰ Μᾶρκον Εὐαγγέλιον, ὡς τὴν μίαν τῶν πηγῶν τῶν κατὰ Ματθαῖον καὶ Λουκᾶν Εὐαγγελίων. Ἐκεῖνο τὸ ὅποιον ἔχει ἰδιαίτερον ἀξίαν διὰ τὴν ἐργασίαν ταύτην τοῦ Wrege εἶναι ἡ ἐπ' αὐτῆς ἐμπρακτος ἐφαρμογὴ καὶ θετικὴ ἀνάπτυξις τῆς θεωρίας τῆς «ἱστορίας τῆς συντάξεως».

Ὡς ἀρχῆθεν προεδηλώθη, εἰς τὸ πρῶτον μέρος (5-34) γίνεται πλήρης ἀνάλυσις, ἥτοι φιλολογικῆ, ἱστορικῆ, καὶ θεολογικῆ, τῶν Μακαρισμῶν τῆς ἐπὶ τοῦ Ὄρους Ὁμιλίας, πρὸς τοὺς ὁποίους συσχετίζονται καὶ ἅπαντα τὰ παράλληλα δεδομένα τῆς Π.Δ., τῆς ραββινικῆς παραδόσεως καὶ γραμματείας, τῶν ἄλλων βιβλίων τῆς Κ.Δ., καὶ τῶν Ἀποστολικῶν Πατέρων, κατὰ τὰς ἀπαιτήσεις τῆς συγκριτικῆς ἐρεύνης καὶ τῶν μεθόδων τῆς ἱστορίας τῶν φιλολογικῶν μορφῶν, καὶ τῆς ἱστορίας τῆς συντάξεως. Ὁ Wrege εἰς τὴν προσπάθειάν του ταύτην χρησιμοποιοεῖ τὴν πλέον ἀξιόλογον βιβλιογραφίαν, τὰ πορίσματα τῆς ὁποίας ἀξιολογεῖ ἐπιτυχῶς καὶ χρησιμοποιοεῖ λίαν διαφωτιστικῶς. Οὗτος προσπαθεῖ νὰ διαφωτίσῃ ἐπὶ τῇ βάσει καὶ τῶν νεωτέρων ἐπιστημονικῶν δεδομένων τὰ πλέον ἐπίμαχα χωρία, τὰ ὁποῖα καὶ προβάλλει μεθ' ὅλης τῆς προβληματολογίας αὐτῶν, ὡς ἀντικείμενα τῆς περαιτέρω ἐπιστημονικῆς ἐρεύνης. Τὰ ἐκ τῆς ἀναλύσεως ταύτης ἐπὶ μέρους πορίσματα εἶναι: 1) Ἡ ἀναγνώρισις τοῦ ἱστορικοῦ πυρῆνος τῶν Μακαρισμῶν εἰς τοὺς στίχους Μτθ. 5,3. 4. 6. 11-12. 2) Ἡ ἀναγνώρισις τῆς προελεύσεως τῶν Μακαρισμῶν τῶν στίχων Μτθ. 5,5 καὶ 7-10 ἐκ τινος κατηχῆσεως ἐκκλησιαστικῆς τινος κοινότητος. 3) Ἡ ἀπόλυτος φιλολογικὴ διάκρισις τῶν χωρίων Μτθ. 5,3 καὶ Λκ. 6,20β' μεταξύ των. Κατὰ τὸν Wrege, αἱ βασικώτεροι διαφοραὶ τοῦ κειμένου τῶν δύο τούτων χωρίων καταδεικνύουν ὅτι τὰ λόγια τοῦ Κυρίου ἐχρησι-

μοποιήθησαν κατὰ διαφόρους τρόπους μετὰ τὴν ἀνάστασίν του. 4) Ἡ μὴ ἀναγνώρισις διὰ τὰ χωρία Μτθ. 5,11-12 καὶ Λκ. 6,22-23 κοινῆς τινος γραπτῆς πηγῆς, ἀλλ' ἀπλῆς καταγραφῆς δύο ἀνεξαρτήτων παραδόσεων, ἢ καὶ μεταφράσεων, τοῦ τέλους παλαιᾶς τινος εὐλογίας, τὴν ὁποίαν ὁ Κύριος εἶχε συνδέσει πρὸς τὸ πρόσωπόν του. Εἰδικώτερον διὰ τὰ χωρία Μτθ. 5,12 καὶ Λκ. 6,23 ὁ Wrege δέχεται ὅτι ταῦτα προέρχονται ἐκ τῆς ἱστορικῆς εὐαγγελικῆς παραδόσεως. 5) Ἡ ἀναγνώρισις εἰς τοὺς στίχους Μτθ. 5,13-16 τῆς γλώσσης καὶ τῆς φρασεολογίας τῆς κατηχήσεως.

Εἰς τὸ δεύτερον μέρος (35-94) τῆς ἐργασίας του ὁ Wrege προχωρεῖ κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον εἰς τὴν ἀνάλυσιν τῶν ἐν συνεχείᾳ λογίων τοῦ Κυρίου. Ἦτοι: α) τῶν στίχων Μτθ. 5,17-20 μετὰ τῶν παραλλήλων τούτων· β) τῶν στίχων τῶν ἀντιθέσεων (Μτθ. 5,21-49)· καὶ γ) ἔλων τῶν στίχων τῶν κεφαλαίων 6 καὶ 7 τοῦ Ματθαίου. Ἐνταῦθα ὁ Wrege καταβάλλει μεγάλην προσπάθειαν πρὸς διακρίβωσιν τῆς μορφῆς τῆς ἱστορικῆς παραδόσεως τῶν χωρίων τούτων, ἰδίᾳ δὲ ἐκείνων τῶν χωρίων τοῦ Ματθαίου, τὰ ὁποῖα οὐδὲν παράλληλον ἔχουν εἰς τὸ Εὐαγγέλιον τοῦ Λουκᾶ. Ὁ Wrege ἐνταῦθα χαρακτηρίζει τοὺς στίχους Μτθ. 5,17-20 ὡς εἰσαγωγικὴν σύνθεσιν πρὸς ἀνάπτυξιν ἐν συνεχείᾳ τῶν ἀντιθέσεων τοῦ Κυρίου (στιχ. 21-48). Τοὺς στίχους τούτους δέχεται ὁ Wrege, ὅτι ὁ Ματθαῖος ἔλαβεν ἐκ τῆς πρὸ αὐτοῦ παραδόσεως. Τὴν σωτηριολογικὴν καὶ χριστολογικὴν ἀπόχρωσιν τῶν ἀντιθέσεων τούτων ὁ Wrege ἀποδίδει εἰς τὴν ἐργασίαν τῆς συντάξεως, διὰ τῆς ὁποίας προβάλλεται ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς πληρῶν τὸν νόμον διττῶς, ἦτοι ἀφ' ἑνὸς διὰ τῆς διδασκαλίας του, καὶ ἀφ' ἑτέρου διὰ τῆς ἀντιθέσεώς του, πρὸς τοὺς ἐχθροὺς τοῦ νόμου. Νοοῦνται δὲ ὡς ἐχθροὶ τοῦ νόμου οἱ διδάσκαλοι αὐτοῦ, οἱ ὅποιοι ἀφελῶς καὶ ἀνευθύνως παρανοοῦν τὰς σαφεῖς διατάξεις του. Οὕτω δέχεται ὁ Wrege, ὅτι ὁ Ματθαῖος παρέλαβε τὰ λόγια ταῦτα τῶν ἀντιθέσεων τοῦ Κυρίου ἀπὸ κύκλους τῶν μελῶν τῆς πρώτης Ἐκκλησίας, οἱ ὅποιοι ἀντετίθεντο πρὸς τὴν ἐρμηνείαν τοῦ νόμου, τὴν ἀσκουμένην ὑπὸ τῶν Ἰουδαίων γραμματοδιδασκάλων, καὶ ὅτι, χωρὶς νὰ ἀλλοιώσῃ ποσῶς τὸ περιεχόμενον τῶν ἀντιθέσεων τούτων, τὸ ἐπλαισίωσεν ἀπλῶς διὰ τῶν στίχων Μτθ. 5,17-20. Ὡς πρὸς τὸ ὕφος καὶ τὸ ἐκφραστικὸν σχῆμα τῶν ἀντιθέσεων τούτων ὁ Wrege ἀναγνωρίζει τὴν ἐπ' αὐτῶν ἐπίδρασιν τῆς γλώσσης καὶ τὸ σχῆμα τοῦ διαλόγου τῶν Ραββίνων. Ὡς πρὸς τὴν περικοπὴν τοῦ Μτθ. 5,23-26 (πρβλ. Λκ. 12,57-59), ὁ Wrege διακρίνει μεταξὺ τῆς ἱστορικῆς παραδόσεως ταύτης καὶ τῆς χρήσεώς της ὑπὸ τῆς πρώτης Ἐκκλησίας ὡς παραινέσεως τῶν κατηχήσεών της. Ὡς ἱστορικὸν πυρῆνα τῆς περικοπῆς ταύτης οὗτος διακρίνει τοὺς στίχους 25-26 (πρβλ. Λκ. 12,57-58). Ὡς πρὸς τοὺς στίχους Μτθ. 5,27-30, οἱ ὅποιοι συνιστοῦν τὴν δευτέραν ἀντίθεσιν, ὁ Wrege δέχεται ὅτι ὁ Εὐαγγελιστὴς Ματθαῖος ἐβασίσθη εἰς τὴν πρὸ αὐτοῦ παράδοσιν τῆς Ἐκκλησίας καὶ ὅτι ταύτην ἐχρησιμοποίησεν ἐλευθέρως κατὰ τὴν σύνταξιν τοῦ Εὐαγγελίου του. Πρὸς τοῦτο ἐπικαλεῖ-

ται καὶ τὴν παράδοσιν τοῦ χωρίου Μτθ. 18,15 ἐξ., πρβλ. Λκ. 17,3. Ὡς πρὸς τὴν τρίτην ἀντίθεσιν (Μτθ. 5,31-33) ὁ Wrege ὑποστηρίζει ὅτι τὰ λόγια ταῦτα τοῦ Κυρίου δὲν ἔχουν σχέσιν πρὸς τὰς ἄλλας ἀντιθέσεις, ὡς τοῦτο συνάγεται καὶ ἐκ τῶν παραλλήλων Μρ. 10,11-12 καὶ 16,18. Κατὰ τὸν Wrege, ἐκ τῶν χωρίων τούτων τὸ μὲν πρῶτον ἐκφράζει παράδοσιν Χριστιανῶν ἐξ Ἑθνῶν, τὸ δὲ δευτέρον παράδοσιν Χριστιανῶν ἐξ Ἰουδαίων, ὡς καὶ τὸ Μτθ. 5,32. Ὡς πρὸς τὴν τετάρτην ἀντίθεσιν (Μτθ. 5,33-35) ὁ Wrege ἀναγνωρίζει διὰ τῶν παραλλήλων ταύτης (Ἰακ. 5,12, Ἰουστίνου Ἀπολ. Ι', 16,5) τὴν ὑπαρξιν κατηχητικῆς ἅμα καὶ λειτουργικῆς σχετικῆς Ἰουδαιοχριστιανικῆς παραδόσεως. Ὡς πρὸς τὴν πέμπτην ἀντίθεσιν (Μτθ. 5,38-42 πρβλ. Λκ. 6, 29-30), ὁ ἔρευνητὴς οὗτος βλέπει εἰς τοὺς στίχους Μτθ. 5,39-42 καὶ Λκ. 6, 29-30 τὴν ὑπαρξιν κοινῆς πηγῆς κατηχητικῶν καὶ παραινετικῶν ἐκφράσεων παλαιστίνης προελεύσεως, σχηματισμοὺς κατ' ἀναλογίαν (Λκ. 6,34), ἰδιάζουσαν περίπτωσιν, ὡς εἰς τοὺς στίχους Μτθ. 5,38-39, κ.λπ. Τέλος ὡς πρὸς τὴν ἕκτην ἀντίθεσιν (Μτθ. 5,43-48 πρβλ. Λκ. 6,27-28 καὶ 32-36), ὁ Wrege ἀναγνωρίζει ἱστορικόν τινα πυρῆνα προερχόμενον ἐκ τοῦ στόματος τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ πολλὰς ἐκφράσεις τῶν κατηχήσεων τῆς πρώτης Ἐκκλησίας, ἄνευ ἀποχρώσεων τῆς ὑπὸ τοῦ Ματθαίου συντακτικῆς ἐργασίας. Παρατηρεῖται ἐνταῦθα, ὅτι ὁ Wrege, ἀποδίδων τὸν σχηματισμὸν τῶν ἀντιθέσεων τούτων εἰς τὴν πρώτην Ἐκκλησίαν, ἀεγνώριζε τὴν ὑπαρξιν ὀξείας ἀντιθέσεως τοῦ Εὐαγγελίου πρὸς τὸν Ἰουδαϊσμόν, ἐντοπιζομένην ἐξ Ἰσου εἰς τὴν ἔρμηνείαν τοῦ νόμου καὶ εἰς τὴν ζωὴν τῆς λατρείας (πρβλ. Ἰω. 6,19 ἐξ. Ἐβρ. 12,18 ἐξ.).

Ὁ Wrege ἐν συνεχείᾳ (94-157) ἀναλύει καὶ ἐρευνᾷ ὅλα τὰ ἄλλα χωρία τῆς ἐπὶ τοῦ Ὄρους Ὁμιλίας. Κατ' αὐτόν, ὁ Ματθαῖος ἀπὸ σκοποῦ συνδέει τὰ περὶ τῆς «δ ι κ α ι ο σ ὑ ν η ς» λόγια τοῦ Κυρίου (Μτθ. 6,1 ἐξ., Λκ. 16,15) πρὸς τὰς ἀντιθέσεις. Τὴν συνέχειαν τούτων διακρίνει οὗτος εἰς τρεῖς ἐνότητες. Τὴν πρώτην συγκροτοῦν τὰ χωρία Μτθ. 6,1-2· 4-6 καὶ 16-18, τὴν δευτέραν τὰ χωρία Μτθ. 6,7-15, καὶ τὴν τρίτην τὰ χωρία Μτθ. 6,19-20 (πρβλ. Λκ. 12,33-34). Καὶ τὰς τρεῖς ταύτας ἐνότητες ἀναγνωρίζει ὡς προερχομένας ἐκ τῆς παραδόσεως τῆς Ἐκκλησίας. Ἐκ ταύτης διακρίνει· α) τὴν ὑπαρξιν καθαρῶς ἱστορικοῦ πυρῆνος· β) τὰς κατὰ τὴν χρῆσιν τούτου ἔρμηνευτικὰς ἀναπτύξεις· καὶ γ) ὀλίγας μόνον, λειτουργικῆς κατὰ τὸ πλεῖστον φύσεως, προσωπικὰς προσθήκας τῶν Εὐαγγελιστῶν, ὡς λ.χ. συμβαίνει προκειμένου περὶ τῆς Κυριακῆς Προσευχῆς. Κατὰ τὸν Wrege (107), αἱ κοινὰ μεταξὺ τῶν δύο Εὐαγγελιστῶν ἐκφράσεις δὲν σημαίνουν πάντοτε τὴν ὑπαρξιν καὶ κοινῆς γραπτῆς πηγῆς. Ὁμοίως καὶ αἱ μεταξὺ αὐτῶν διάφοροι διατυπώσεις δὲν σημαίνουν τὴν χρῆσιν διαφορετικῶν πηγῶν, ἀλλὰ τὴν διάφορον ἀνάπτυξιν τῆς αὐτῆς παραδόσεως εἰς ἐκάστην τῶν κατὰ τόπους ἐκκλησιαστικῶν κοινοτήτων.

Εἰς τὸ τρίτον μέρος τῆς ἐργασίας του (136-157) ὁ Wrege ἐρευνᾷ εἰς τέσσαρας ἐνότητες τὸ τελευταῖον μέρος τοῦ κειμένου τῆς ἐπὶ τοῦ Ὄρους

Ὁμιλίας, μετὰ τῶν παραλλήλων αὐτοῦ. Ἦτοι· α) τὸ Μτθ. 7,15· β) τὸ Μτθ. 7,16-20, (πρβλ. Λκ. 6,43-44)· γ) τὸ Μτθ. 7,21-23, (πρβλ. Λκ. 13,25-27)· δ) τὸ Μτθ. 7,24-27, (πρβλ. Λκ. 6,47-49). Τέλος εἰς τὸ τέταρτον μέρος (156-180), ὑπὸ τύπον παραρτήματος, ὁ Wrege ἐξετάζει τὸ περὶ τῆς βλασφημίας τοῦ Ἁγίου Πνεύματος λόγιον τοῦ Κυρίου (Μτθ. 12,32 καὶ Λκ. 12,10), συσχετίζων τοῦτο πρὸς τὰς ἐκ τῆς ζωῆς τῆς ἀρχεγόνου Ἐκκλησίας ἀναφορὰς αὐτοῦ.

Ἡ διὰ τῆς παρουσίας ἐργασίας προσπάθεια τοῦ Wrege διακρίνεται· α) εἰς τὸν προορισμὸν, διὰ τῆς ἐπὶ τοῦ κειμένου τῆς ἐπὶ τοῦ Ὄρους Ὁμιλίας ἐρευνῆς τῆς ἱστορίας τῶν φιλολογικῶν μορφῶν, τῆς φιλολογικῆς ἰδιουτυπίας τῶν ἐπὶ μέρους στοιχείων τῆς παραδόσεως· καὶ β) εἰς τὴν διαπίστωσιν τῆς συντακτικῆς ἐργασίας ἐκάστου τῶν Εὐαγγελιστῶν, διὰ τῆς ἐφαρμογῆς τῆς μεθόδου τῆς ἱστορίας τῆς συντάξεως. Διὰ τῆς ἐφαρμογῆς βεβαίως τῆς πρώτης μεθόδου προβάλλονται οἱ Εὐαγγελισταὶ ὡς συλλέκται ἅμα καὶ φύλακες τῶν στοιχείων τῆς ἱστορικῆς παραδόσεως. Διὰ τῆς ἐφαρμογῆς πάλιν τῆς δευτέρας μεθόδου, οὗτοι προβάλλονται ὡς θεολόγοι καὶ διδάσκαλοι τῆς Ἐκκλησίας, διατυποῦντες ἐλευθέρως τὸ ὕλικόν τῆς εὐαγγελικῆς παραδόσεως, ἀποκλειστικῶς καὶ μόνον πρὸς οἰκοδομὴν τοῦ πληρώματός της. Ὁ Wrege ὁμολογεῖ (172) ὅτι ἡ παρούσα ἐργασία αὐτοῦ προέκυψε ἀπὸ τὴν προσπάθειάν του, ὅπως ἐρευνήσῃ οὐσιαστικώτερον τὴν πρὸ αὐτοῦ ἀντίληψιν, κατὰ τὴν ὁποίαν ἀμφότεραι αἱ ἐκθέσεις τῶν Εὐαγγελιστῶν Ματθαίου καὶ Λουκᾶ, περὶ τῆς ἐπὶ τοῦ Ὄρους Ὁμιλίας, προῆλθον ἐκ μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς γραπτῆς πηγῆς. Δι' αὐτόν, πρόκλησιν εἰς τὴν ἔρευναν ταύτην ἀπετέλεσεν ἡ συχνὴ διαπίστωσις τῶν ἐρευνητῶν περὶ τῆς ὑπάρξεως ὁμάδος λέξεων εἰς τὸ κείμενον τῆς ὁμιλίας ταύτης προφιλολογικῆς προελεύσεως, αἱ ὁποῖαι μάλιστα προεβάλλοντο ὡς στοιχεῖα μιᾶς σταθερῶς διαμορφωθείσης προφορικῆς διδακτικῆς παραδόσεως. Αἱ κατ' αὐτὸν προκατασκευαὶ αὗται προῆλθον κατὰ τρόπον ὅπως φυσικὸν μετὰ τὴν ἀνάστασιν τοῦ Κυρίου, ὅτε διὰ τοὺς Μαθητάς του τὰ πάντα ἤλλαξαν, ἐν συγκρίσει πρὸς τὰ πρὸ τῆς ἀναστάσεως δεδομένα, ὡς καὶ διὰ τὰ λοιπὰ μέλη τῆς πρώτης Ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας. Εἰς τὴν ἀλλαγὴν ταύτην ἀποφασιστικὴν συμβολὴν εἶχε καὶ ἡ ἀπὸ τῆς Πεντηκοστῆς παρουσία καὶ ζωὴ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος μεταξὺ αὐτῶν. Οὕτως ἀντιλαμβάνεται ὁ Wrege τὸ νόημα τῶν χωρίων Μτθ. 12,32 καὶ Λκ. 12,10, ὡς μίαν οὐσιαστικὴν προϋπόθεσιν τοῦ πνεύματος καὶ τοῦ περιεχομένου ὅλων τῶν βιβλίων τῆς Κ.Δ. Ἡ πραγματικότης αὕτη τῆς παρουσίας καὶ τῆς ζωῆς τοῦ Ἁγίου Πνεύματος εἰς τὴν ζωὴν τῆς πρώτης Ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας συνέδεσε τὰς περὶ αὐτοῦ ἐπαγγελίας τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ πρὸς τὸ ἐν συνεχείᾳ διδακτικὸν ἔργον τῶν Μαθητῶν τοῦ Κυρίου. Τὸ γεγονὸς τοῦτο συνιστᾷ καὶ διὰ τοὺς Εὐαγγελιστάς τὴν βάσιν τῆς ἀλλαγῆς καθόλου τῆς προοπτικῆς αὐτῶν μετὰ τὴν ἀνάστασιν, διὰ τῆς ὁποίας οὗτοι ὑπερέβησαν τὰς διδακτικὰς ἀπλῶς παραινέσεις τῆς παραδόσεως καὶ

ἐπροχώρησαν εἰς μίαν ὑπεύθυνον καὶ σοβαρὰν συντακτικὴν ἐργασίαν τοῦ ὕλικου τῆς αὐτῆς ἱστορικῆς εὐαγγελικῆς παραδόσεως. Αὐτὴ ἀπέτέλεσε πρὸς τοῦτο τὴν ἀφετηρίαν ἅμα καὶ τὰ κίνητρα (Vorstrukturen ἢ Denkschemata) πρὸς οὐσιαστικωτέρους καὶ ὑψηλοτέρους θεολογικοὺς στόχους.

Ἀκριβῶς ἐπὶ τῆς ἐργασίας τῆς συντάξεως τοῦ Ματθαίου ὁ Wrege πρκατηρεῖ, ὅτι οὗτος προβάλλει τὴν ζωὴν καὶ τὴν διδασκαλίαν τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ ὡς τὴν περὶ αὐτοῦ ἐκπλήρωσιν τῶν Προφητειῶν τῆς Π.Δ., προδίδει δὲ εἰς τὴν προβολὴν ταύτην ὕφος πολεμικὸν ἅμα καὶ ἀπολογητικόν, πρὸς ἀποκρουσιν τῶν ἀντιπάλων τῆς Ἐκκλησίας καὶ πρὸς βεβαίωσιν τοῦ πληρώματός της περὶ τῆς ταπεινώσεως τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ ὡς τακτικῶς ἀνταποκρινομένης εἰς τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ καὶ οὐχὶ ὡς ἀδυναμίας ἀποδείξεως τῆς θεότητός του. Ἡ ταπεινώσις αὐτῆ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ ἦτο ἀκριβῶς ἡ « π έ τ ρ α τ ο ὕ σ κ α ν δ ά λ ο υ », τὴν ὁποίαν καὶ προέβαλλον οἱ ἐχθροὶ τῆς Ἐκκλησίας εἰς τὴν κατ' αὐτῆς πολεμικὴν των. Ὁ Wrege δικαιολογεῖ ἀκόμη οὐσιαστικώτερον τὴν πολεμικὴν τοῦ κατὰ Ματθαῖον Εὐαγγελίου διὰ τῆς ὑπ' αὐτοῦ προβολῆς τῆς παραδόσεως τῆς Ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας, κατὰ τὴν ὁποίαν οἱ πολέμιοί της ὑπῆρξαν δολοφόνοι καὶ αὐτῶν τῶν Προφητῶν. Ὁ Wrege διακρίνει ἐπὶ πλέον καὶ δύο ἄλλα χαρακτηριστικὰ τῆς προευαγγελικῆς συντακτικῆς παραδόσεως, τὰ ὁποῖα ἐκφράζουν ἐπίσης τὴν πολεμικὴν τοῦ Εὐαγγελίου τοῦ Ματθαίου κατὰ τῶν ἐχθρῶν τῆς Ἐκκλησίας. Ταῦτα εἶναι: α) ἡ παγκοσμιότης τῆς Ἐκκλησίας, ὡς ἐκφράζει ταύτην τὸ τέλος τοῦ κατὰ Ματθαῖον Εὐαγγελίου (28,18 ἐξ.), ἡ ὁποία καὶ προδίδει τὴν τακτικὴν τῆς ἱεραποστολικῆς δράσεώς της, ἐξ ἴσου μεταξὺ τῶν Ἰουδαίων καὶ τῶν Ἐθνικῶν. β) ἡ ἀναμονὴ τῆς δευτέρας παρουσίας καὶ τῆς κρίσεως πάντων. Οὕτω δέχεται ὁ Wrege, ὅτι ἡ συντακτικὴ ἐργασία τοῦ Ματθαίου μαρτυρεῖ σαφῶς περὶ τῆς ὑπάρξεως, πρὸ τῆς συγγραφῆς τῶν Εὐαγγελίων, « π ρ ο κ α τ α σ κ ε υ ῶ ν » (Vorstrukturen) τῆς ἱστορικῆς εὐαγγελικῆς παραδόσεως, διαμορφωθεισῶν κατὰ τὴν ἀνάπτυσιν τῆς ζωῆς καὶ τῶν ἀναγκῶν τῆς πρώτης Ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας. Κατὰ τὸν Wrege, καὶ ὁ Εὐαγγελιστὴς Λουκᾶς προδίδει τὴν ἐπ' αὐτοῦ ἐπίδρασιν τῶν « π ρ ο κ α τ α σ κ ε υ ῶ ν » τούτων, ὡς φαίνεται περισσότερο εἰς τοὺς ἱεραποστολικοὺς λόγους τοῦ Εὐαγγελίου του καὶ τῶν Πράξεων τῶν Ἀποστόλων. Κατὰ τὸν ἐρευνητὴν τοῦτον, ὁ Λουκᾶς δὲν εἰργάσθη ἐλευθέρως εἰς τὴν χρῆσιν τῶν « π ρ ο κ α τ α σ κ ε υ ῶ ν », ἀλλὰ καθ' ὑπαγόρευσιν τῶν ἀπαιτήσεων τῆς παραδόσεως αὐτῶν¹⁸⁰.

Ὁ Wrege, ἀνακεφαλαίων ἐν τέλει τῆς ἐργασίας του τὰ πορίσματα αὐτοῦ, παρατηρεῖ ὅτι πρὸ τῆς συγγραφῆς τῶν Εὐαγγελίων εἶχε διατυπωθῆ, κατ' ἐπιταγὴν τῶν ἀναγκῶν τῆς ζωῆς καὶ τῆς παραδόσεως τῆς πρώτης Ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας, μία σειρά ἀξίωσεων («Motivverbindungen»),

180. Ὁρα αὐτόθι 180: «Lukas hat hierbei nicht nach Geschmackfrei gestaltet...».

διὰ τὴν ἱκανοποίησιν τῶν ὁποίων προεβάλλοντο διάφοροι θέσεις καὶ διδασκαλίας, ἄνευ ἐξαρτήσεως τῆς μιᾶς ἀπὸ τῆς ἄλλης. Κατὰ τὸν Wrege, αὗται προηγήθησαν πάσης ἄλλης φιλολογικῆς γραπτῆς διατυπώσεως τῆς ἱστορικῆς παραδόσεως. Εἰδικώτερον παρατηρεῖ ὁ Wrege ὅτι τὸ περὶ τῆς βλασφημίας κατὰ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος λόγιον τοῦ Κυρίου δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ κατανοηθῇ παρὰ μόνον διὰ τῶν δεδομένων τῶν ἐπιταγῶν τούτων (Motivverbindungen). Ὁ Wrege ἐπὶ πλεόν θεωρεῖ τὰς «π ρ ο κ α τ α σ κ ε υ ἄ ρ» ταύτας ὡς ἀπαίτησιν καὶ αὐτῆς ταύτης τῆς συγχρόνου ἐρεῦνης, καὶ μάλιστα τῆς ἐφαρμογῆς καὶ ἐπὶ τοῦ κειμένου τῶν Εὐαγγελιστῶν Ματθαίου καὶ Λουκᾶ τῶν μεθόδων τῆς ἱστορίας τῶν φιλολογικῶν μορφῶν καὶ τῆς ἱστορίας τῆς συντάξεως.

Ὁ Eduard Schweizer συνεπλήρωσε τὰς διατυπωθείσας εἰς τὸ ὑπόμνημά του θέσεις αὐτοῦ περὶ τῆς ἐπὶ τοῦ Ὅρους Ὁμιλίας τοῦ Κυρίου διὰ τῆς ἐργασίας του «Matthäus und seine Gemeinde, Stuttgart 1944». Πράγματι τὸ πρῶτον κεφάλαιον τῆς παρουσίας ἐργασίας ἀποτελεῖ ἀνακεφαλαίωσιν καὶ συμπλήρωσιν τῶν ὄσων ἐκτίθενται εἰς τὸ προδηλωθὲν ὑπόμνημα τοῦ Schweizer ἐπὶ τοῦ κειμένου τοῦ κατὰ Ματθαῖον Εὐαγγελίου. Εἰς ἀμφότερα ταῦτα προβάλλεται ἡ ἐνότης τῆς ἐκκλησιολογίας πρὸς τὴν χριστολογία τοῦ κατὰ Ματθαῖον Εὐαγγελίου. Ἡ ἐνότης αὕτη συνιστᾷ καὶ τὸν ἄξονα τῶν διαφόρων θεμάτων, τὰ ὁποῖα καὶ ἀναπτύσσονται εἰς τὰ δέκα κεφάλαια τοῦ παρόντος βιβλίου τοῦ Schweizer, «Matthäus und seine Gemeinde». Δι' αὐτῶν ἐρευνᾶται ὅλον τὸ περιεχόμενον τοῦ κατὰ Ματθαῖον Εὐαγγελίου, ἰδίᾳ ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον παρέχει τὴν παράστασιν τῆς ἐκκλησιαστικῆς κοινότητος, χάριν τῆς ὁποίας ὁ Εὐαγγελιστὴς Ματθαῖος συνέταξε τὸ Εὐαγγέλιόν του. Πᾶν ὅ,τι εἰς τὸ παρὸν ἔργον ἔχει ἄμεσον σχέσιν πρὸς τὸ κείμενον καὶ τὰ προβλήματα τῆς ἐπὶ τοῦ Ὅρους Ὁμιλίας (ἄρα κεφ. I, IV, VIII καὶ X) προσλαμβάνει ἰδιαιτέραν ἀξίαν διὰ τὴν καθόλου ἐπιστημονικὴν ἔρευναν καὶ τὴν ἐρμηνείαν τῆς ὁμιλίας ταύτης.

Τὸ κεφάλαιον I' ἐπιγράφεται «Ὁ Χριστὸς καὶ ἡ κοινότης τῶν Χριστιανῶν τοῦ κατὰ Ματθαῖον Εὐαγγελίου» (9-68). Εἰς τοῦτο ὁ συγγραφεὺς προσπαθεῖ νὰ προσδιορίσῃ τὴν θεολογίαν τοῦ κατὰ Ματθαῖον Εὐαγγελίου. Ἐν πρώτοις παρατηρεῖ ὅτι ὁ προσδιορισμὸς τῆς θεολογίας ταύτης εἶναι δύσκολος, διότι αὕτη δὲν εἶναι θέμα τῶν πηγῶν, ἀλλὰ τῆς συντακτικῆς ἐργασίας τοῦ Εὐαγγελιστοῦ. Περαιτέρω ἐντοπίζει τὸν θεολογικὸν χαρακτῆρα τοῦ Εὐαγγελίου τούτου εἰς τὰς σχέσεις τῆς ἐκκλησιαστικῆς κοινότητος τοῦ Ματθαίου πρὸς τὴν Ἰουδαϊκὴν Συναγωγὴν τοῦ αὐτοῦ περιβάλλοντος, καὶ πρὸς τὸν Ἰουδαϊσμὸν γενικώτερον. Σχετικῶς τονίζει ὁ Schweizer ὅτι ἀδυνατεῖ νὰ παραθεωρήσῃ τὰ Ἰουδαϊκὰ στοιχεῖα τοῦ κατὰ Ματθαῖον Εὐαγγελίου, διότι ταῦτα δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ἀπο-

δοθοῦν μόνον εἰς τὴν εὐαγγελικὴν παράδοσιν, τὴν ὁποίαν χρησιμοποιεῖ ὁ Εὐαγγελιστής, ἀλλὰ διότι ταῦτα πολὺ περισσότερον προέρχονται ἀπὸ μίαν ζῶσαν καὶ ἐν ἀκμῇ εὐρισκομένην ἀντίθεσιν αὐτοῦ, καὶ τῆς περὶ αὐτοῦ χριστιανικῆς κοινότητος, πρὸς τοὺς Ἰουδαίους, τοὺς ὁποίους ἐπισήμως ἐκπροσωποῦν οἱ Φαρισαῖοι, οἱ ὅποιοι εἶναι καὶ οἱ σοβαρώτεροι ἀντίπαλοι τοῦ Εὐαγγελιστοῦ. Περαιτέρω δέχεται ὁ Schweizer, ὅτι μέγας ἀριθμὸς ἐκ τῶν μελῶν τῆς τοπικῆς Συναγωγῆς τοῦ περιβάλλοντος τῆς χριστιανικῆς κοινότητος τοῦ Ματθαίου πρόσκειται πρὸς τὴν Ἐκκλησίαν αὐτοῦ, γεγονός δὲ ὅποῖον ἔχει προκαλέσει ζωηροτάτην ἀντίδρασιν κατὰ τῶν Χριστιανῶν. Ἐντεῦθεν βλέπει οὗτος τὴν δημιουργίαν σοβαρᾶς κρίσεως εἰς τὰς σχέσεις τῆς χριστιανικῆς ταύτης κοινότητος καὶ τῆς ἡγεσίας τῆς Συναγωγῆς, διὰ τοῦ ἀποκλεισμοῦ ἐξ αὐτῆς τῶν προσκειμένων εἰς τὰς τάξεις τῶν Χριστιανῶν καὶ τοῦ διαγμοῦ τούτων. Διὰ τοῦτο καὶ διερωτᾶται, κατὰ πόσον οἱ ἀναγνώσται τοῦ κατὰ Ματθαῖον Εὐαγγελίου ἐξαρτῶνται ἀκόμη ἀπὸ τὴν αὐθεντίαν τῆς Συναγωγῆς, τοῦλάχιστον ὡς πρὸς τὴν ὑποχρέωσιν τῆς τηρήσεως τῶν διατάξεων τοῦ νόμου. Κατ' αὐτόν, τὰ χωρία Μτθ. 5,11 καὶ Λκ. 6,22 πρέπει νὰ ἐκφράζουσι διαγμὸν τῶν Χριστιανῶν ἐκ μέρους τῶν μελῶν τῆς Συναγωγῆς. Ὁ διαγμὸς οὗτος εἶναι, κατὰ τὸ πνεῦμα τῶν χωρίων Μτθ. 10,23 καὶ 23,34, ἐπιμελῶς ὀργανωμένος καὶ τόσο ἔντονος, ὥστε νὰ ἔχη ἐπεκταθῆ καὶ νὰ συνεχίζηται ἀπὸ πόλεως εἰς πόλιν. Τὴν ἐκ μέρους τῶν Χριστιανῶν ἀνάπτυξιν τῆς ἀντιθέσεως ταύτης δικαιολογεῖ ὁ Schweizer διὰ τῆς προβολῆς τῆς ἀρνήσεως τῶν ἐκπροσώπων τούτων τοῦ Ἰσραὴλ νὰ ἀκολουθήσῃ ὁ λαὸς οὗτος τὸν νέον δρόμον, τὸν ὅποῖον ἐχάραξεν εἰς αὐτὸν ὁ Θεὸς τῶν πατέρων του, διὰ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ τὸν ὅποῖον ἤδη πορεύεται μεγάλη μερὶς Ἰουδαίων καὶ ἄλλων λαῶν. Τὸν δρόμον τοῦτον ἀντιλαμβάνεται ὁ Schweizer ὡς νέαν «ἐξ ο δ ο ν» τοῦ Ἰσραὴλ, τοσούτω μᾶλλον καθόσον δι' αὐτοῦ ἐπῆλθεν ἀλλαγὴ εἰς τοὺς τρόπους καὶ τοὺς τόπους ἀκόμη λατρείας τοῦ Θεοῦ, ἐνεφανίσθη δὲ οὕτως ἡ Ἐκκλησία τοῦ Χριστοῦ ὡς μία ὅλως νέα «Σ υ ν α γ ω γ ῆ». Αὕτη ἔχει ἰδιαίτεράν ἀξίαν, διότι ἔχει μόνον δὲν ἀπέστη τοῦ νόμου, ἀλλὰ διότι προβάλλει ὡς ἰδιαιτέρον χρέος τῆς τὴν τήρησιν τῶν διατάξεων τοῦ νόμου τούτου, ὡς ἐκφράσεως αὐτοῦ τούτου τοῦ θελήματος τοῦ Θεοῦ. Τὸ χρέος τοῦτο βλέπει ὁ Schweizer ὡς σκοπὸν καὶ ἔργον τοῦ κατὰ Ματθαῖον Εὐαγγελίου.

Κατὰ τὸν Schweizer, ἡ Ἐκκλησία, ὡς ἡ νέα Συναγωγὴ, διαβιοῖ εἰσέτι εἰς τὸ περιβάλλον τῆς παλαιᾶς, τῆς ἰουδαϊκῆς Συναγωγῆς, πρὸς τὴν ὁποίαν ἔχει ὅλως ἀντίθετον προσανατολισμόν, καθόσον ὁ Ἰσραὴλ, ὡς λαὸς εἰς τὸ σύνολόν του, ἠρνήθη τὸν Ἰησοῦν Χριστόν. Διὰ τοῦτο τὸ πλήρωμα τῆς Ἐκκλησίας ἀντιλαμβάνεται ἑαυτὸ ὡς τὸν ἄλλον λαὸν τῆς παραβολῆς (Μτθ. 21, 41), εἰς τὸν ὅποῖον ὁ Κύριος παρέδωκε τὸν νόμον τοῦ Θεοῦ, πρὸς τήρησιν ὑπ' αὐτοῦ τοῦ θεοῦ θελήματος. Εἰς τὸν λαὸν τοῦτον περιλαμβάνονται καὶ αὐτοὶ οἱ Ἑθνικοὶ, χωρὶς νὰ ἔχη ἐκλείψει ἢ ἐλπίς τῆς ἐν συνεχείᾳ ἐντάξεως εἰς αὐτὴν

καὶ πολλῶν ἄλλων Ἑβραίων, ἀκόμη καὶ ἐξ ἐκείνων, οἱ ὅποιοι παρέχουν εἰς τὸν νέον λαὸν τοῦ Θεοῦ θλίψεις καὶ διωγμούς.

Περαιτέρω τονίζει ὁ Schweizer, ὅτι δὲν εἶναι εὐκόλον νὰ λεχθῆ, ἂν ἡ θεολογία τοῦ κατὰ Ματθαῖον Εὐαγγελίου εἶναι περισσότερο ἐκκλησιολογικὴ ἢ χριστολογικὴ, καὶ τοῦτο διότι ὁ Εὐαγγελιστὴς Ματθαῖος δὲν ἐκθέτει ἐλευθέρως τὴν θεολογικὴν του διδασκαλίαν, ὡς πράττουν ὁ Εὐαγγελιστὴς Μᾶρκος καὶ ὁ Ἀπόστολος Παῦλος. Ἀμφότεροι οὗτοι προβάλλουν εἰς τὸ κέντρον τῶν συγγραφεῶν τὴν «χριστολογίαν» ὡς τὸ ἀποκορύφωμα τῆς θεολογικῆς τῶν διδασκαλίας. Δι' αὐτῶν, προβάλλεται ἡ θεολογία τοῦ Σταυροῦ, ἡ ὁποία εἶναι καθαρὰ χριστολογία. Τοῦτο δὲν παρουσιάζεται εἰς τὸν Εὐαγγελιστὴν Ματθαῖον, ὁ ὁποῖος προβάλλει περισσότερο τοὺς λόγους τῆς ὑπὸ τῶν Ἰουδαίων ἀποδοκιμασίας τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ (Μτθ. 12,14,13,53-58,16,5-12). Ὁ Schweizer βλέπει εἰς τὸ Εὐαγγέλιον τοῦ Ματθαίου ἰδιαίτερος προβαλλομένην τὴν ἐνότητα τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ τῶν Μαθητῶν του. Οὕτω συμπεραίνει, ὅτι ἡ ἐκκλησιολογία προβάλλεται ἐντονώτερον τῆς χριστολογίας, καθ' ὅλην τὴν ἔκτασιν τοῦ κατὰ Ματθαῖον Εὐαγγελίου. Ἐν συνεχείᾳ ὁ Schweizer ὑπογραμμίζει τὴν εἰς τὰ κεφάλαια 5-7 καὶ 8-9 ἐκφραζομένην ἐνότητα διδασχῆς καὶ δράσεως τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, τὰ προνόμια τοῦ Ἰσραὴλ ὡς περιουσίῳ λαοῦ πρὸς συμμετοχὴν του εἰς τὴν ὑπόστασιν καὶ τὴν ζωὴν τῆς Ἐκκλησίας, τὴν ἀπ' ἀρχῆς σχέσιν τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐξ Ἰσου πρὸς τοὺς Ἰουδαίους καὶ πρὸς τοὺς Ἐθνικούς, ὡς καὶ τὸν ἐσχατολογικὸν χαρακτῆρα τῆς ἐκκλησιολογίας τοῦ Ματθαίου. Ὁ Schweizer βλέπει τὰ ἐκκλησιολογικὰ διαφέροντα ἰδιαίτερος ἐκφραζόμενα εἰς τὰ κεφάλαια 8-9, καθόσον εἰς αὐτὰ παρουσιάζεται ἡ κλησὶς τῶν ὑπὸ τοῦ Ἰσραὴλ περιφρονουμένων, ἤτοι τῶν λεπτῶν, τῶν ἐθνικῶν κλπ. Κατὰ τὸν Schweizer, δὲν ἀποκλείεται ἡ ἐπὶ τοῦ Ὄρους Ὁμιλία νὰ ἦτο γνωστὴ εἰς τὴν κοινότητα τῶν Χριστιανῶν τοῦ Ματθαίου πρὸ τῆς συγγραφῆς τοῦ Εὐαγγελίου του, ὡς αὕτη παρουσιάζεται εἰς τὸ κείμενον τοῦ κατὰ Λουκᾶν Εὐαγγελίου. Ὁ Ματθαῖος πιθανῶς διερμηνεύει ταύτην εἰς τὸ Εὐαγγέλιόν του, διὰ τῆς προσθήκης νέου ὑλικοῦ. Οὕτως ὑποστηρίζει ὁ Schweizer, ὅτι ὁ Ματθαῖος διὰ τῆς ἐρμηνείας ταύτης θέλει νὰ ξεχωρίσῃ τὰ μέλη τῆς ἰδικῆς του χριστιανικῆς κοινότητος ἀπὸ ἄλλους τοὺς ἄλλους, οἱ ὅποιοι δὲν δέχονται τὴν διδασκαλίαν τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἀλλὰ τὰς ἐπὶ τοῦ νόμου ἐρμηνείας τῶν Φαρισαίων. Κατὰ τὸν Schweizer, τὰς αὐτὰς τάσεις παρουσιάζουν καὶ τὰ κεφάλαια 5-11, τὰ ὁποῖα θεωροῦνται ὑπ' αὐτοῦ προῖον τῆς συντακτικῆς ἐργασίας τοῦ Ματθαίου. Ἐπαναλαμβάνεται, ὅτι ὁ Schweizer θεωρεῖ ἐνταῦθα ἰδιαίτερος χαρακτηριστικὴν τὴν παρουσιαζομένην στενὴν ἐξάρτησιν τῶν μελῶν τῆς χριστιανικῆς κοινότητος τοῦ Ματθαίου ἀπὸ τοῦ προσώπου τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ. Οὗτος ὑπογραμμίζει, ὅτι εἰς τὰ μέλη τῆς κοινότητος ταύτης ἀνήκουν οἱ ὑπὸ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ καλούμενοι νὰ τὸν ἀκολουθήσουν, κοπιῶντες καὶ πεφορτισμένοι, οἱ ἀπόβλητοι καὶ διωκόμενοι ὑπὸ τοῦ Ἰσραὴλ. Οὗτοι συγκροτοῦν τὴν

Ἐκκλησίαν τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἡ ὁποία συνιστᾷ τὴν «μικρὰν ποίμνην» τῶν εἰς Χριστὸν ἀφωσιωμένων, καὶ ἡ ὁποία βασιλεύει εἰς τὸν θάνατον καὶ εἰς τὴν ἀνάστασίν του, διὸ καὶ εἶναι ἀποκεχωρισμένη ἀπὸ τὸν Ἰσραήλ, τὸν μὴ ἀναγνωρίζοντα τὸν Ἰησοῦν Χριστόν, χωρὶς αὐτῆς νὰ κάμνη διάκρισιν μεταξὺ Ἰουδαίων καὶ Ἐθνικῶν, παρὰ μόνον ὡς πρὸς τὴν ὑπ' αὐτῶν ἀναγνώρισιν ἢ μὴ ἀναγνώρισιν τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὡς τοῦ σωτῆρος τοῦ κόσμου.

Ἐν συνεχείᾳ ὁ Schweizer (31-42) ἀναφέρεται εἰς τὴν κοινότητα τῶν Χριστιανῶν τοῦ Ματθαίου, τονίζων ὅτι οὗτος προβάλλει εἰς τὸ κέντρον τοῦ Εὐαγγελίου του τὴν ἐκκλησιολογίαν, ἥτοι τὴν συνείδησιν τῆς ἐνότητος αὐτῶν μετὰ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ. Κατὰ τὸν Schweizer δηλαδὴ, ἡ Ἐκκλησία τούτων νοεῖται χριστολογικῶς καὶ σωτηριολογικῶς ὡς «ὁ νέος Ἰσραήλ», ὁ ὁποῖος περιλαμβάνει ἐξ Ἰσου Ἰουδαίους καὶ Ἐθνικούς, ὡς τὸ νέον γένος, τὸ ὁποῖον ὑποκατέστησε τὸν Ἰσραήλ, λόγῳ ἀκριβῶς τῆς παρώσεως αὐτοῦ ἔναντι τοῦ θελήματος τοῦ Θεοῦ. Ἐπειδὴ ὁ πρῶην περιούσιος λαὸς τοῦ Θεοῦ, ὁ Ἰσραήλ, ἀρνεῖται τὴν ἐν Χριστῷ νέαν κατάστασιν πραγμάτων καὶ ἀντιτίθεται σφοδρῶς πρὸς τὴν Ἐκκλησίαν, καλεῖται τὸ «τρίτον τοῦτο γένος» διὰ νὰ φέρῃ εἰς τὸν κόσμον, τοὺς καρποὺς τῆς ἐν Χριστῷ σωτηρίας. Ἡ πρὸς τὸν Ἰσραήλ ἀντίθεσις τῆς Ἐκκλησίας δὲν εἶναι ἀντίθεσις πρὸς τὸν λαὸν τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ πρὸς τοὺς κακοὺς ἡγέτας αὐτοῦ, τοὺς Φαρισαίους. Ἡ Ἐκκλησία αὕτη τοῦ Ματθαίου καυχᾶται, ὡς καὶ αἱ Ἐκκλησίαι τοῦ Παύλου, διὰ τὴν ἀντίθεσιν της πρὸς τοὺς ἡγέτας τοῦ Ἰσραήλ. Διὰ τὴν Ἐκκλησίαν ταύτην τοῦ Ματθαίου χαρακτηριστικὴ ἀποβαίνει οὐχὶ ἡ πολεμικὴ αὐτῆς κατὰ τοῦ Ἰσραήλ, ἀλλ' ἡ προτροπὴ πρὸς τὰ μέλη της, ὅπως ἀποφεύγουν τοὺς ἡγέτας τοῦ Ἰσραήλ. Ἡ Ἐκκλησία τοῦ Χριστοῦ διακρίνεται ἀπὸ τὸν κόσμον, ὁ ὁποῖος παρουσιάζεται ὡς ὁ ἀγρός, ἐντὸς τοῦ ὁποίου φύονται ἀγαθοὶ καὶ πονηροὶ (Μτθ. 13,38). Διὰ τοῦτο ὅλος ὁ κόσμος («corpus mixtus») συνιστᾷ τὴν περιοχὴν τῆς δράσεως τοῦ «Υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου». Τὰ κεφάλαια τοῦ κατὰ Ματθαίου 5-7 προηγουῖνται τῆς εἰς τὸν κόσμον ἀποστολῆς τῶν Μαθητῶν τοῦ Κυρίου πρὸς προβολὴν τῆς διδαχῆς, τὴν ὁποίαν πρέπει νὰ λάβουν ὅσοι ἀγνοοῦν τὸν νόμον καὶ τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ. Τοῦτο σημαίνει ὅτι τῆς Ἐκκλησίας προηγήθη ἡ ἠθικὴ διδασκαλία. Ὅπως εἰς τὸν κόσμον, οὕτω καὶ εἰς τὴν Ἐκκλησίαν συνυπάρχουν καλοὶ καὶ κακοί. Κατ' ἐξοχὴν κακοὶ εἶναι οἱ ψευδοπροφήται (Μτθ. 7,21), οἱ ὁποῖοι παραπλανοῦν τὰ μέλη τῆς Ἐκκλησίας καὶ τὰ ἀπομακρύνουν ἀπὸ τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ. Οὗτοι δροῦν ὡς λύκοι, καὶ οὐχὶ ὡς ποιμένες εἰς βάρος τῆς σωτηρίας τῶν πιστῶν. Διὰ τοῦτο προβάλλεται καὶ ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς ὡς ὁ κριτὴς αὐτῶν, ὁ ὁποῖος καὶ θὰ ἀναδείξῃ τὴν Ἐκκλησίαν του εἰς τὸ τέλος τοῦ χρόνου, ὡς τὸν γνῶμονα τῆς κρίσεως πάντων τῶν λαῶν.

Ὁ Schweizer ἀναφέρεται ἐν συνεχείᾳ (42-57) εἰς τὴν ἐν τῷ κόσμῳ ἀποστολὴν τῆς Ἐκκλησίας. Οὗτος βλέπει οὐσιαστικὴν συγγένειαν σκέψεως

μεταξύ τῶν χωρίων Μτθ. 5,11 καὶ 16 πρὸς τὰ Μτθ. 16,17-19 καὶ 28,18-20¹⁸¹. Δι' αὐτῶν τονίζεται ὅτι ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς δὲν ἤλθε νὰ καταλύσῃ οὔτε τὸν νόμον οὔτε τοὺς προφῆτας, διότι ἀμφοτέρωτα ταῦτα εἶναι δωρεὰ τοῦ Θεοῦ. Τοῦναντίον ἤλθε νὰ συμπληρώσῃ καὶ τὸν νόμον καὶ τοὺς Προφῆτας διὰ τῆς πλήρους προσωπικῆς ὑποταγῆς του εἰς τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ καὶ πρὸς σωτηρίαν τοῦ κόσμου. Διὰ τοῦτο καὶ πρέπει πάντοτε νὰ τηροῦνται καὶ ὁ νόμος καὶ αἱ ἀποκαλύψεις τῶν Προφητῶν. Αἱ τελευταῖαι αὗται κατ' ἐξοχὴν ἀποκαλύπτουν τὴν πρὸς τοὺς ἀνθρώπους εὐσπλαγγίαν τοῦ Θεοῦ (Μτθ. 5,17-20). Ὁ Schweizer παρατηρεῖ ἐναυθὰ (47), ὅτι ὁ Ματθαῖος ἐξισώνει πρὸς τὸν νόμον καὶ τοὺς Προφῆτας τὸν «χρυσοῦν κανόνα». Οὗτος ἐκφράζει, κατ' αὐτόν, τὴν ὀρθὴν τήρησιν τοῦ νόμου, ὁ ὁποῖος διὰ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ προσέλαβε νέαν μορφήν καὶ βαθύτερον νόημα, γεγονός ὅπερ ἐκφράζεται διὰ τῶν ἀντιθέσεων τοῦ Κυρίου (Μτθ. 5,21-48), αἱ ὁποῖαι προϋπῆρχον τοῦ Ματθαίου, ὡς τοῦτο συνάγεται καὶ διὰ τῶν χωρίων Μτθ. 5,18 καὶ Λκ. 16,17.

Καὶ οἱ στίχοι Μτθ. 6,1-18 στρέφονται, κατὰ τὸν Schweizer, ἐναντίον τῶν Φαρισαίων. Κατ' αὐτόν, ὁ Ματθαῖος συνεχέντρωσεν, ἐκ περισσοτέρων ὀμιλιῶν τοῦ Κυρίου πρὸς τὸν λαόν, διάφορα κυριακὰ λόγια εἰς τὰ κεφάλαια 5-7, πρὸς ἀντίκρουσιν τῶν Φαρισαίων. Οὕτω προβάλλεται ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς ὡς ἐξουσίαν ἔχων (Μτθ. 7,28-29). Τὸ ὑλικὸν τοῦτο τῶν ὀμιλιῶν τοῦ Κυρίου παρεδόθη εἰς τοὺς Μαθητάς του (Μτθ. 5,19.11,1 καὶ 28,20), οἱ ὁποῖοι ὀφείλουν, ὡς ἔπραξε καὶ ἐκεῖνος, ὅχι μόνον νὰ διδάσκωνται δι' αὐτοῦ τὰ ἔργα τῆς θείας δικαιοσύνης, ἀλλὰ καὶ ἐμπράκτως νὰ ἐνσαρκώνουν ταῦτα εἰς τὴν ζωὴν των. Ὅπως ἡ δρᾶσις τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ ἀποτελεῖ τὴν ἐμπρακτον ὑποταγὴν τῆς προσωπικῆς ζωῆς του εἰς τὸ θεῖον θέλημα, οὕτω καὶ οἱ Μαθηταὶ του ὀφείλουν νὰ ἐνσαρκώνουν εἰς τὴν ζωὴν των αὐτὸν τοῦτον τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ. Οὕτως ἀντιλαμβάνεται ὁ Schweizer τὴν ἐκκλησιολογίαν τοῦ κατὰ Ματθαῖον Εὐαγγελίου, τὴν πλήρως προσηρμοσμένην εἰς τὰ δεδομένα τῆς ζωῆς μιᾶς συγκεκριμένης χριστιανικῆς κοινότητος, ὡς καθαρὰν χριστολογίαν.

Περαιτέρω ἐπισημαίνει ὁ Schweizer (57-68) τὴν κυρίαν ἀποστολὴν τῆς Ἐκκλησίας ὡς τὴν περὶ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ μαρτυρίαν τῶν Μαθητῶν του. Κατ' αὐτόν, ἡ μαρτυρία αὕτη, ἡ ὁποία ἔχει συνυφανθῆ διὰ τῶν λόγων τοῦ Κυρίου πρὸς τὸν Πέτρον (Μτθ. 16,19), καὶ πρὸς τὴν ἱερατικὴν ἐξουσίαν τῶν Ἀποστόλων, προεβλήθη ἐνωρίτατα διὰ τῶν κυριακῶν λόγιων Μτθ. 5,11-16. Πρόκειται περὶ τῆς μαρτυρίας τῆς ἐξουσίας τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὡς διδασκάλου καὶ σωτῆρος τοῦ κόσμου. Κατὰ τὸν Schweizer, τὸ χωρίον Μτθ. 5,16 ἐκφράζει τὴν βασικὴν ταύτην ἐξουσίαν τῆς μαρτυρίας τῶν Μαθητῶν ἐνώπιον πάντων τῶν ἀνθρώπων, εἶναι δὲ αὕτη μαρτυρία τῶν καλῶν ἔργων καὶ τῆς ὀρθῆς

181. M. J. Suggs, *Wisdom, Christologie and Law in Matthew Gospel*, Cambridge, Mass. 1970, 122-124.

συμπεριφορᾶς, κατὰ τὴν δικαιοσύνην τοῦ Θεοῦ, ἡ ὁποία καὶ ὁδηγεῖ πάντα ἀνθρώπων πρὸς τὴν τελειότητα. Οὕτω βλέπει ὁ Schweizer τὴν ἠθικὴν ζωὴν εἰς τὴν ἀπαραίτητον προϋπόθεσιν τῆς ἀκολουθίας τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ ὑπὸ τῶν Μαθητῶν του. «Α κ ο λ ο υ θ ί α» σημαίνει τὴν πρωτοπορίαν τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ εἰς τὴν ὁδὸν τοῦ σταυροῦ καὶ τοῦ πάθους, ἡ ὁποία εἶναι ἡ μόνη ὁδὸς τῆς σωτηρίας τοῦ κόσμου. Ἡ ὁδὸς αὕτη συνιστᾷ, κατὰ τὸν Εὐαγγελιστὴν Ματθαῖον, τὴν ἀποστολὴν καὶ τὸ ἔργον πάντων τῶν Μαθητῶν τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ. Μόνον οὕτως ἐξηγεῖται σαφῶς, ἀφ' ἑνὸς ἢ θεμελιώσις τῆς ἐκκλησιολογίας τοῦ Ματθαίου εἰς τὴν χριστολογίαν αὐτοῦ, καὶ ἀφ' ἑτέρου ἢ συνταύτισις Ἐκκλησίας καὶ Ἰησοῦ Χριστοῦ. Βεβαίως δὲν πρέπει νὰ λησμονῆται ὅτι ὁ Ματθαῖος δὲν παρουσιάζει συστηματικῶς οὔτε τὴν ἐκκλησιολογίαν οὔτε τὴν χριστολογίαν τῆς Ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας. Πάντως προσλαμβάνει καὶ ἀπὸ τῆς σκοπιᾶς ἀμφοτέρων τούτων ἰδιαίτεραν ἀξίαν ἢ κατὰ τὸ πέμπτον κεφάλαιον τοῦ κατὰ Ματθαῖον Εὐαγγελίου προβολὴ τοῦ «ν ὀ μ ο υ», ὡς ἐκφράσεως τῆς σοφίας τοῦ Θεοῦ. Οὕτω παρουσιάζονται ὡς ἔννοιαί πλήρως ταυτῶσμοι αἱ ἔννοιαί τοῦ «ν ὀ μ ο υ», τῆς «σ ο φ ί α ς» καὶ τοῦ «θ ε λ ή μ α τ ο ς τ ο ῦ Θ ε ο ῦ», αἱ ὁποῖαι καὶ εὐρίσκουν τὴν πλήρη ἐνσάρκωσίν των εἰς τὸ πρόσωπον τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ. Διὰ τοῦτο καὶ πᾶσα ἀντίθεσις πρὸς τὸν νόμον τοῦ Θεοῦ παρουσιάζεται ὡς ἀντίθεσις καὶ πρὸς αὐτὸ τὸ πρόσωπον τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὁ ὁποῖος ἐνηθρόωπησε κατὰ τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ πρὸς ἔκφρασιν τῆς πρὸς τὸν ἀνθρώπων ὑπερτάτης θεϊκῆς ἀγάπης, ἡ ὁποία καὶ συνιστᾷ τὸν ὑπέρτατον νόμον τοῦ Θεοῦ. Τὸν δρόμον τοῦτον τῆς διὰ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ ὑπερτάτης θυσίας καὶ ἀγάπης τοῦ Θεοῦ, τὸν ὁποῖον χρέος ἔχει νὰ ἀκολουθήσῃ καὶ ἡ Ἐκκλησία, δεικνύει, κατὰ τὸν Schweizer, τὸ ἔκτον κεφάλαιον τοῦ κατὰ Ματθαῖον Εὐαγγελίου. Ἡ Ἐκκλησία διὰ τῆς πορείας της εἰς τὸν δρόμον τοῦτον ἀναγνωρίζει τὸν Ἰησοῦν Χριστὸν ὡς τὸν Κύριόν της, ὡς οὗτος πρὸ τῆς ἀναστάσεώς του ἀνεγνωρίσθη ὡς ἱστορικὸν πρόσωπον ὑπὸ τῶν Μαθητῶν του. Διὰ τοῦτο ἀκτινοβολεῖ πάντοτε εἰς τὴν ζωὴν της ἡ κυριότης τοῦ ἱστορικοῦ προσώπου του. Ἀκριβῶς τοῦτο ἔχει ἰδιαίτεραν ἀξίαν, διότι ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς ἔδρασεν εἰς τὸν κόσμον ὡς ἱστορικὸν πρόσωπον ἀνυπερβλήτου καὶ ἀκαταβλήτου κύρους, διὸ καὶ παραμένει πάντοτε ὁ ζῶν καὶ δρῶν Κύριος αὐτοῦ.

Τὸ κεφάλαιον II (69-78) τῆς παρούσης ἐργασίας ἐπιγράφεται «Formgeschichtliches zu den Seligpreisungen». Εἰς τοῦτο δηλαδὴ γίνεται ἀνάλυσις τῶν Μακαρισμῶν, κατὰ τὰς ἀπαιτήσεις τῆς μεθόδου τῆς ἱστορίας τῶν φιλολογικῶν μορφῶν. Ὁ Schweizer ἀριθμεῖ ἐνταῦθα ὀκτῶ Μακαρισμοὺς. Τὸν ἕνατον ἐκλαμβάνει ὡς μεταγενεστέραν σύνθεσιν¹⁸². Μετὰ ἀξιολόγους μορφολογικὰς παρατηρήσεις, ὡς λ.χ. ὅτι εἰς τὴν Π.Δ. δὲν παρουσιάζονται μακρὰί σειραὶ Μακαρισμῶν (οὐχὶ πλέον τῶν δύο), οὔτε ταλανισμῶν («ο ὑ α ἰ»), ὁ

182. Πρβλ. J. Dupont, *Béatitudes II*, 379-381.

Schweizer διακρίνει άλλας συγγενείς πρὸς αὐτοὺς ἐκφράσεις, ὡς αἱ «εὐλογία ἰ» καὶ «ἀρα ἰ», αἱ ὁποῖαι προδηλοῦν καὶ αὐταὶ τὰς συνεπειὰς τῆς τηρήσεως ἢ τῆς μὴ τηρήσεως τοῦ νόμου (Δευτ. 27,19-28,68). Κατὰ τὸν ἔρευνητὴν τοῦτον, ἀντιπαράθεσις μακαρισμῶν καὶ ταλανισμῶν παρουσιάζεται μόνον εἰς τὰ βιβλία τοῦ Ἐκκλησιαστοῦ (10,16-17), τὴν Συριακὴν Ἀποκάλυψιν τοῦ Βαροῦχ (10,6 ἑξ.) καὶ τὴν Διδαχὴν τῶν Ἀποστόλων (1,5). Ὁ Schweizer ἐφιστᾷ ἐνταῦθα τὴν προσοχὴν τῶν ἀναγνωστῶν εἰς τὴν διαφορὰν τῶν μακαρισμῶν καὶ τῶν ἀντιστοιχῶν πρὸς αὐτοὺς ταλανισμῶν τῆς Π.Δ. καὶ τοῦ κατὰ Λουκᾶν Εὐαγγελίου, ἐξηγεῖ δὲ τὴν διαφορὰν ταύτην ὡς ἔκφρασιν ἐπεξεργασίας, γενομένης κατὰ τὰ πρότυπα τῆς μεταγενεστέρας ἀποκαλυπτικῆς, καὶ οὐχὶ τῆς προγενεστέρας σοφολογικῆς γραμματείας. Ἐν συνεχείᾳ ὁ Schweizer ἀναφέρεται εἰς τὴν λεκτικὴν καὶ ἐκφραστικὴν μορφολογίαν τῶν τοιούτων ποικίλων τύπων, τούτεστι τῶν μακαρισμῶν, τῶν εὐλογιῶν, τῶν ταλανισμῶν καὶ τῶν ἀρῶν, καταλήγει δὲ εἰς τὴν γνώμην, κατὰ τὴν ὁποίαν οἱ μὲν τρεῖς μακαρισμοὶ τοῦ Λουκᾶ προέρχονται ἐκ τοῦ στόματος τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, οὐχὶ ὅμως καὶ οἱ ταλανισμοί, τούτεστι τὰ τρία «οὐα ἰ» (71-73). Οὕτω καταλήγει ὁ ἔρευνητὴς οὗτος εἰς τὸ συμπέρασμα, κατὰ τὸ ὁποῖον ἡ ἀξία τῶν μακαρισμῶν τῆς ἐπὶ τοῦ Ὁρους Ὁμιλίας ἔγκειται εἰς τὴν δι' αὐτῶν προβολὴν ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ τῆς ἀξίας τῶν πτωχῶν, τῶν πεινῶντων, τῶν πενθούτων κλπ., ἐπὶ τῆς γῆς. Ἡ ἀξία αὕτη ἔγκειται εἰς τὴν πρὸς αὐτοὺς κλήσιν τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, πρὸς συμμετοχὴν τούτων εἰς τὴν μακαριότητα τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ, ἐπὶ τῆς γῆς καὶ ἐν τῷ οὐρανῷ.

Τὸ κεφάλαιον III (78-85) τῆς παρουσίας ἐργασίας παρουσιάζει ἐπανεξέτασιν τοῦ χωρίου Μτθ. 5,17-20 ἀπὸ τῆς σκοπιᾶς τῶν ἀπαιτήσεων τῶν νεωτέρων ἐπιστημονικῶν δεδομένων. Οὕτως, ὁ Schweizer, ἀκολουθῶν τὸν K. Berger¹⁸³ δέχεται, ὅτι ἡ ἔκφρασις «ἐγὼ δὲ λέγω ὑμῖν» προέρχεται ἐκ τῆς ἀποκαλυπτικῆς γραμματείας, διὸ καὶ ἀναγνωρίζει καὶ τὸ Μτθ. 5,18 ὡς προερχόμενον ἀπὸ ἰουδαϊκὴν τινα κοινότητα, ἡ ὁποία εὕρισκετο εἰς ἄκραν ἀντίθεσιν πρὸς τοὺς κύκλους ἐκείνους τῶν ἐλληνιστῶν Χριστιανῶν, ὡς λ.χ. παρουσιάζετο ὁ κύκλος τῶν Χριστιανῶν τοῦ Στεφάνου, διὰ τοὺς ὁποίους ὁ λόγος τοῦ Κυρίου, καὶ οὐχὶ ὁ νόμος, μένει εἰς τὸν αἰῶνα (πρβλ. Λκ. 16,16-17, 1 Πέτρ. 1,25). Ὁ Schweizer ὑπογραμμίζει τὴν πλήρη ἀντιστοιχίαν τῆς διδασκαλίας τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ πρὸς τὴν συμπεριφορὰν του, ὡς καὶ τῶν λόγων του πρὸς τὰς πράξεις του, κατὰ τὸ Εὐαγγέλιον τοῦ Λουκᾶ. Ἡ ἀντιστοιχία αὕτη σημαίνει ὑποταγὴν τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ εἰς τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ, εἰς τὴν σωτηριώδη δὲ ἀξίαν ταύτης ἔγκειται ἡ ὑπεροχὴ τῆς, ἔναντι τῆς διδασκαλίας τῶν

183. Ὁρα K. Berger, *Die Amen-Worte Jesu*, Berlin 1970, 147-150. Τοῦ αὐτοῦ, *Zur Geschichte der Einleitungsformel «Amen, ich sage euch»*. ZNW 63, 1972, 45-52,

Φαρισαίων. Αὐτὴ εἶναι ἀκριβῶς ἡ ὀρθὴ ἔννοια τῆς δικαιοσύνης τοῦ νέου νόμου, τοῦ νόμου τῆς πρὸς τὸν πλησίον ἀγάπης, διὰ τοῦ ὁποίου καὶ ὁ παλαιόθεν γνωστὸς «*χ ρ υ σ ο ὤ ς κ α ν ὦ ν*» προσλαμβάνει καθαρῶς χριστιανικὸν νόημα.

Εἰς τὸ κεφάλαιον IV (86-98) ὁ Schweizer συσχετίζει πρὸς τὸ χωρίον Ματθ. 6,1-18 τὰ ὑπὸ τοῦ Παύλου λεγόμενα περὶ τοῦ ἀληθοῦς κατὰ Χριστὸν Ἰουδαίου ἐν Ρωμ. 2,28-29. Ὁ Schweizer κατανοεῖ ἀμφοτέρω τὰ χωρία ταῦτα ὡς ἔκφρασιν τῆς αὐτῆς ἀποστολικῆς παραδόσεως, εἰδικώτερον περὶ ἐλεημοσύνης, προσευχῆς καὶ νηστείας, καὶ γενικώτερον περὶ τῆς πραγματικῆς κατὰ Χριστὸν ζωῆς. Οὗτος ἀναγνωρίζει ὡς ἱστορικὸν ὑπόβαθρον τῆς ζωῆς ταύτης, ἐξ Ἰσου διὰ τὸν Παῦλον καὶ τὸν Ματθαῖον, τὸν Ἰουδαϊσμὸν τῆς Π.Δ. καὶ τοὺς ἀσκητὰς τοῦ Qumran. Κατ' αὐτόν, ὁ Ματθαῖος καὶ ὁ Παῦλος ἐχρησιμοποίησαν, ἐξ Ἰσου τὰς περὶ ἐλεημοσύνης, προσευχῆς καὶ νηστείας ἐκφράσεις τοῦ Ἰουδαϊσμοῦ ὑπὸ ὅλως νέαν ἔννοιαν καὶ διατύπωσιν ἐκείνης, τὴν ὁποίαν ἔδωκεν εἰς αὐτάς ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς διὰ τῆς ζωῆς καὶ τῆς διδασκαλίας του. Τὴν περὶ τούτων διδασκαλίαν τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ ἡ Ἐκκλησία αὐτοῦ ἐγνώριζε καλῶς πρὸ τῆς συγγραφῆς τοῦ Εὐαγγελίου τοῦ Ματθαίου, τὴν ὁποίαν ἀπὸ μακροῦ εἶχε καταστήσει παρακαταθήκην καὶ παράδοσιν τῶν μελῶν της. Ταύτην παρέλαβε καὶ ὁ Ματθαῖος ἐκ τῶν κύκλων τῶν ἐλληνιστῶν Ἰουδαίων.

Τὰ κεφάλαια V (98-105), VI (106-115), VII (116-125) καὶ IX (132-137) ἀναφέρονται εἰς χωρία τοῦ κατὰ Ματθαῖον Εὐαγγελίου, ἐκτὸς τῆς ἐπὶ τοῦ Ὑρουσ Ὁμιλίας, διὰ τῶν ὁποίων προβάλλεται ἡ ἐκκλησιολογία αὐτοῦ. Τὸ κεφ. VIII (126-132) ἐπανέρχεται πάλιν εἰς τὴν ἐπὶ τοῦ Ὑρουσ Ὁμιλίαν, καὶ δὴ εἰς τὴν ἀνάλυσιν τῶν στίχων 7,15-23. Ἰδιαιτέρως ἐνδιαφέρον παρουσιάζεται τὸ κεφάλαιον X (138-170), καθόσον εἰς αὐτὸ ὁ Schweizer προσπαθεῖ νὰ προσδιορίσῃ τοπογραφικῶς καὶ ἱστορικῶς τὴν ἐκκλησιαστικὴν κοινότητα τοῦ περιβάλλοντος τοῦ Ματθαίου, καὶ τὴν θεολογικὴν αὐτῆς συγκρότησιν, χάριν τῆς ὁποίας ὁ Εὐαγγελιστὴς οὗτος προέβη εἰς τὴν σύνταξιν τοῦ Εὐαγγελίου του. Ἐνταῦθα ὁ Schweizer προσπαθεῖ νὰ προσδιορίσῃ καὶ τὸ ἱερατικὸν ἀξίωμα τῶν Δώδεκα Ἀποστόλων, μάλιστα δὲ τοῦ Πέτρου, νὰ ἐξηγήσῃ δὲ ἐν συνεχείᾳ τὴν ἐξέλιξιν τοῦ ἀξιώματος τούτου εἰς τὴν περιοχὴν τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ρώμης.

Ὁ Gerasimos Zaphiris (νῦν Χρυσόστομος, Μητροπολίτης Περιστερίου) καταδεικνύει, διὰ τῆς ἐπὶ διδασκαλίᾳ διατριβῆς του «*Le texte du Discours sur la Montagne, en Mt V-1, VII, 29 dans les Écrits de Clément d'Alexandrie, Athènes 1975*», τὴν ἀξίαν τῶν παραθέσεων χωρίων ἐκ τῆς ἐπὶ τοῦ Ὑρουσ Ὁμιλίας εἰς τὰ ἔργα Κλήμεντος τοῦ Ἀλεξανδρέως διὰ τὴν ἔρευναν τῆς Κριτικῆς τοῦ Κειμένου τῆς Καινῆς Διαθήκης. Κατὰ τὸν συγγραφέα τῆς παρούσης διατριβῆς, αἱ ἐκ τοῦ κειμένου τῆς ἐπὶ τοῦ Ὑρουσ Ὁμιλίας

παραθέσεις εἰς τὰ ἔργα τοῦ Κλήμεντος ἔχουν ἰδιαιτέραν ἀξίαν, διότι ὁ ἐκκλησιαστικὸς οὗτος συγγραφεὺς εἶναι ἀρχαιότερος τῶν σωζομένων σήμερον χειρογράφων τοῦ κειμένου τῆς Καινῆς Διαθήκης, καὶ διότι, ἐνῶ παρέχει τὸ κείμενον τῶν λογίων τοῦ Κυρίου, ὡς ταῦτα ἐχρησιμοποιοῦντο τότε εἰς τὴν κατήχησιν καὶ τὴν λατρείαν τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἀλεξανδρείας, τὸ ἱστορικοκριτικόν του ἐνδιαφέρον, ἡ ἐποχὴ του, καὶ τὸ περιβάλλον τῆς δράσεώς του, ἐγγυῶνται ὑπὲρ τῆς ἀuthenticότητος τοῦ ὑπ' αὐτοῦ χρησιμοποιουμένου εὐαγγελικοῦ κειμένου. Κατὰ τὸν αὐτὸν ἐρευνητὴν, τὸ κείμενον τοῦτο εἶναι τὸ ἐν χρήσει πρὸ τῶν μετὰ ταῦτα γενομένων ἐπ' αὐτοῦ μεγάλων ἀναθεωρήσεων ὑπὸ τοῦ Ἑσυχίου καὶ τοῦ Παμφίλου, ἀπέχει δὲ κατὰ πολὺ καὶ τῆς μεγάλης ἐκείνης φθορᾶς, τὴν ὁποίαν ὑπέστη τοῦτο κατὰ τὸ δεύτερον ἡμισίον τοῦ β' μ.Χ. αἰῶνος.

Εἰς τὰ πλαίσια περίπου τῆς αὐτῆς προσπάθειας εἶναι συντεταγμένοι καὶ δύο ἄλλαι διατριβαὶ τοῦ αὐτοῦ συγγραφέως: α) *Gerasimos Zaphiris, Le texte de l'Évangile selon saint Mathieu d'après les citations de Clément d'Alexandrie comparées aux citations des Pères et de Théologiens grecs du IIe au XVe siècle*, Gembloux, 1970. β) Ἐπισκόπου Γερασίου - Χρυσόστομου Σ. Ζαφείρη, Μητροπολίτου Γαρδικίου, *Τὰ Προεσαγγελικὰ κείμενα. Ἡ μαρτυρία τῶν Πατέρων περὶ τῆς ἀρχικῆς μορφῆς τῆς εὐαγγελικῆς παραδόσεως καὶ ἡ ἀξία τῶν πατερικῶν βιβλικῶν παραθέσεων*, Ἀθῆναι 1977¹⁸⁴. Διὰ τῶν ἐργασιῶν τούτων ὁ συγγραφεὺς προσπαθεῖ νὰ πλησιάσῃ ἐκ τῶν πατερικῶν παραθέσεων τὴν μορφήν τῶν λόγων τοῦ Κυρίου, καὶ γενικώτερον τῆς εὐαγγελικῆς παραδόσεως, ὡς παρουσιάζεται αὕτη εἰς τὴν ζωὴν τῆς Ἐκκλησίας πρὸ τῆς συντάξεως τῶν Εὐαγγελίων. Εἰς τὴν τελευταίαν ὡς ἀνωτέρω ἐργασίαν ἰδιαιτέρως γίνεται λόγος περὶ τῶν λογίων τοῦ Κυρίου Μτθ. 5,3· 7·10·18·19·20·21. 6,32. 7,1·15·21·22·29 καὶ Λκ. 6,36-38¹⁸⁵.

(Συνεχίζεται)

184. Τοῦ αὐτοῦ, *Ἀρχαία παραλλαγή τῆς Κυριακῆς Προσευχῆς* (Λουκ. 11,2). «Θεολογία» 47, 1977, 33-39.

185. Ὅρα τὸ ἔργον αὐτοῦ, *Τὰ προεσαγγελικὰ κείμενα...* 61, 116, 123, 211, 212, 214, 216, 304-327. Ὅρα καὶ βιβλιοκρισίαν τοῦ ἔργου τούτου ὑπὸ Μ. Α. Σιώτου εἰς περιοδικὸν «Θεολογία» 51, 1980, 191-204.